

MØLLER KOMPETANSESENTER

Tegnspråk som førstespråk og norsk for døve 9. klasse

.....

**TILLEGGSHEFTE TIL
LÆRERVEILEDNING**
for lærere som skal
undervise døve elever

KNYTTET TIL

Norsk i niende

av

Norunn Askeland • Cecilie Falck-Ytter
• Jon Hildrum • Bjørn E. Solheim

ASCHEHOUG

© H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) 1999
1. utgave / 1. opplag 1999

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med *åndsverkloven* eller i strid med avtaler om kopiering inngått med *Kopinor*, Interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Kopiering i strid med lov eller avtale kan føre til erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

ISBN 82-03-30721-3

Tilleggsheftet er utarbeidet av Mette Løvås, unntatt kapitlet *Godt språk* som er utarbeidet av Aase Lyngvær Hansen og Aud Karin Stangvik, Møller kompetansesenter, statlig spesialpedagogisk senter for hørselshemmede. Arbeidet er gjort på grunnlag av boka *Norsk i niende*, med tilhørende lærerveiledning, av Norunn Askeland/Cecilie Falck-Ytter/Jon Hildrum/Bjørn E. Solheim.

Heftet er utgitt med støtte fra Nasjonalt læremiddelsenter.

Grunnskrift: Palatino 11 pkt.
Papir: 100 g Partner
Trykk: Lobo Grafisk AS

Innhold

Forord	4
Grunnbokvideo 9	5
Tekstsamlingsvideo 9	6
Innledning	7
Grunnsyn	8
Døve barns situasjon	9
Forskrifter for grunnskolen	9
Krav til utstyr	10
Tospråklighet	10
Lingvistisk bevissthet	11
Tekstforståelse	11
Artikulatorisk avkoding og leseforståelse	14
Kommunikasjon ved hjelp av tale	14
Orddanningslære	16
Tekstskaping	17
Logg	18
Prosjektundervisning	19
Bruk av IKT	21
Språk og følelser	22
Lyrikk	24
Sidemålet	33
Å være saklig og usaklig	34
Fra dagbok til essay	40
Prosjektarbeid	56
Tegnspråkets historie fra norrøn tid og fram til i dag	60
Litteratur og språkhistorie 1814–1870	66
Jeg vil holde en tale...	73
En verden av påvirkning	80
Godt språk	84
Litteraturliste	92
Kopioriginaler	95

Forord

Dette er et tilleggshefte til den ordinære lærerveiledningen til Aschehougs norskverk, Askeland m.fl.: *Norsk i niende*, og er en del av en pakke som er knyttet til dette verket. Pakken har følgende produkter:

- *Tegnspråk som førstespråk og norsk for døve 9. klasse. Tilleggshefte for lærere som skal undervise døve elever (Tilleggshefte 9)*
- *Tegnspråk som førstespråk 9. klasse. Grunnbok. Video med et utvalg tekster gjengitt på tegnspråk (Grunnbokvideo 9)*
- *Tegnspråk som førstespråk 9. klasse. Tekstsamling. Video med et utvalg tekster gjengitt på tegnspråk (Tekstsamlingsvideo 9)*

Tegnspråk som førstespråk 9. klasse

Grunnbokvideo 9

Video:		Grunnbok side:
	Lyrisk	
0:00:45	Kjetil Rønning: <i>Laika</i>	
0:03:05	Dikt av, Georg Bjerkli, Billur Taskoparan og Thorbjørn Thomassen	
0:04:00	Et dikt i tre varsjoner: Kjell Eide: <i>Krig</i> Irene Greftegreff: <i>Krig</i> Kjetil Rønning: <i>Krig</i>	
	Sidemålet	
0:08:15	Skattejakt <i>Fattigkaren som blei rik</i>	Side 46
	Å være saklig og usaklig	
0:13:05	<i>Å begrunne</i>	Side 81
0:14:10	Argumenter og motargumenter <i>Hva bygger vi argumentene på?</i>	Side 85
0:14:45	<i>Usaklighet</i>	
	Fra dagbok til essay	
0:19:10	Dagbok Guri Tuft: <i>Det året jeg datt</i>	Side 108
0:21:25	Anne Frank: <i>Kjære Kitty</i>	Side 109
0:24:45	Brev til kjente og ukjente <i>Hei!</i>	Side 119
0:26:00	<i>Savner du en venn?</i>	Side 119
0:27:25	Petitartikkel Øyvind Thorsen: <i>Kinkig iskjøp</i>	Side 126
0:33:35	Essey Sverre Asmervik: <i>Berre ein hund</i>	Side 131
0:38:40	Artikler og utgreiinger <i>Stort sett er det tre foreldretyper</i>	Side 134
0:41:10	Argumenterende tekster <i>Det fins noen som gjør noe</i>	Side 136
0:42:55	Ulike måter å bygge opp sakprosaetekster på <i>Generalisering</i>	Side 139
0:43:55	<i>Motsetning</i>	Side 139
0:44:40	<i>Årsak og følge</i>	Side 139
0:45:30	Tid for større oppgaver <i>Lov og rett</i>	Side 141
	Tegnspråkets historie fra norrøn tid og fram til i dag	
	Håndalfabeter fra andre land	
0:47:40	Konstantinos Gargalis fra Hellas	
0:49:25	Chris Dunn fra Australia	
0:51:20	Victor Smaltser fra Russland	
0:55:30	Jung Sun Kim fra Korea	
0:57:00	Nilwan Pitipat fra Thailand	
0:59:00	Teresa Muianga fra Mosambique	
1:03:05	Eva Hovergren fra Sverige	

1:03:40	Døveundervisningens historie Trondheim døveforening: <i>Andreas Christian Møller</i>	
	Litteratur og språkhistorie 1814-1870	
1:31:10	Folkeopplysning og romantikk <i>Hans Gudes brev</i>	Side 167
	Jeg vil holde en tale	
1:33:40	Retorikk <i>La døveskolen leve</i>	
1:36:25	<i>Åpning av døves kulturdager 1991</i>	
1:40:05	Håkon 7.: <i>Rett tale til rett tid</i>	Side 191
1:41:55	En berømt tale <i>Martin Luther King: Jeg har en drøm</i>	Side 199
	Godt språk	
1:47:45	Variasjon i språket <i>Årsakssetninger</i>	
1:48:20	<i>Årsakssetninger</i>	
1:48:45	<i>Beskrivelse</i>	
1:49:30	<i>Hendelsesforløp</i>	
1:50:55	Å variere setningsbygningen <i>Fjelltur</i>	

Tegnspråk som førstespråk 9. klasse

Tekstsamlingsvideo 9

Video:		Tekstsamling:
	Lyrikk	
0:00:50	Kva er eit dikt? Soseki: <i>Lauvet skjeltv...</i>	Side 7
0:01:20	Harald Sverdrup: <i>Sjømannsvis</i>	Side 9
0:03:00	Ernst Orvil: <i>Annes bønn</i>	Side 43
	Fra dagbok til essay	
0:04:20	Dagbok Robert F. Scott: <i>Mot Sydpolen – og tilbake</i>	Side 54
0:32:55	Selvbiografi Anna Elisabeth Westerlund: <i>En død mann viser seg</i>	Side 63
0:39:30	Petitartikkel og kåseri Vito (Øyvind Thorsen): <i>Om jeg var en Johnsen</i>	Side 72
	Litteratur 1814-1870	
0:44:40	Johan Sebastian Welhave: <i>Høstsang</i>	Side 98
	Jeg vil holde en tale	
0:47:10	Jarlen av Spencer: <i>Minnetale for prinsesse Diana</i>	Side 140
	Fortalt og diktet	
0:53:15	Jouni Jomppanen: <i>På rypejakt</i>	Side 147

Innledning

Dette er et tilleggshefte til lærerveiledningen i Aschehougs norskverk *Norsk i niende* og er ment som en veiledning til lærere som underviser døve elever i fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve. Heftet har en supplerende funksjon. Det vil si at det kommenterer stoffet i lærerveiledningen, grunnboka og tekstsamlingen. I heftet er det gjort henvisninger til videoene (*Grunnbokvideo 9* og *Tekstsamlingsvideo 9*). Produktene som er listet opp i forordet, må sees i sammenheng og brukes i tilknytning til hverandre og det ordinære læreverket i den praktiske undervisningen.

Sidene i dette tilleggsheftet er delt i to spalter. På venstre side blir symbolet brukt om det elevene skal gjøre muntlig, altså på tegnspråk. På høyre side blir symbolet brukt om det elevene skal gjøre skriftlig, altså på norsk. Av og til er oppgaver lagt opp på en måte som gjør at det er nødvendig både med en muntlig og en skriftlig del; da er disse to kolonnene slått sammen. I kolonnen for tegnspråkfaget er det henvist til oppgaver på to måter: *Oppgave 1* med etterfølgende tittel viser til oppgaver i grunnboka. Oppgaver som kun har nummer, er laget spesielt for tegnspråkfaget.

Det er ikke her forsøkt å skille hva elevene skal gjøre i timeplanens tegnspråktimer, og hva de skal gjøre i timeplanens norsktimer. Det er av og til naturlig å gjøre skriftlige forberedelser i tegnspråktimen og av og til nødvendig med muntlige forberedelser i norsktimen. Det får være opp til lærere i fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve å organisere undervisningen på en slik måte at elevene får best mulig utbytte i begge fag. Dette heftet tar utgangspunkt i målet om at døve elever skal bli funksjonelt tospråklige. Målet om funksjonell tospråklighet oppnås best ved en grundig opplæring i begge fag og på begge språk. Det er viktig å huske på at ikke alle tekster på tegnspråk skal føre til en norsk tekst, og at ikke alle tekster på norsk skal lede til en tegnspråktekst. De to språkene må også få lov til å ha en selvstendig og likeverdig status.

Tegnspråkfaget skal være det grunnleggende kunnskaps-, redskaps- og holdningsfaget for elever med tegnspråk som førstespråk og sammen med norskfaget danne grunnlaget for døves funksjonelle tospråklighet (L-97). Læreren må i hvert enkelt tilfelle vurdere om det er nødvendig å gå veien om tegnspråk før elevene skriver en tekst på norsk. Ifølge L-97 skal hovedvekten i 9. klasse ligge på norsk, men det kan likevel være nødvendig å bygge opp en forforståelse på tegnspråk.

Aschehougs norskverk *Norsk i niende* består av en *grunnbok*, en *tekstsamling* og en *lærerveiledning*. Et utvalg av tekster fra grunnboka er gjengitt på tegnspråk og finnes på video *Grunnbokvideo 9*. På videoen *Tekstsamlingsvideo 9* finnes et utvalg av tekster fra tekstboka gjenfortalt på tegnspråk. Det er ikke utarbeidet undervisningsopplegg med utgangspunkt i tekstsamlingen i norskverket eller på videoen. Skriftlige tekster har en oppbygging og form som er karakteristisk for skriftspråkkulturen. Det gjør arbeidet med oversettelse av tekster til tegnspråk til en stor utfordring.

Man vil ikke kunne finne igjen setning for setning i tegnspråkteksten, men meningsinnholdet vil være det samme.

Grunnsyn

Hovedmålet med de læremidler som utvikles i fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve i forbindelse med L-97, er å danne grunnlaget for at døve elever skal bli funksjonelt tospråklige. Dette gjøres ved å legge vekt på at elevene skal få en solid undervisning i begge fag med vekt på at kunnskaper og ferdigheter først skal læres på elevenes førstespråk, tegnspråk, for deretter å overføre kunnskaper og ferdigheter til norsk skrivning, lesing og arbeid med sjanger.

Ved en slik undervisningsmetode er det viktig å ha lærere som behersker begge undervisningsspråk slik at det kan foregå en naturlig kommunikasjon mellom lærer og elev, og det er nødvendig med lærere som har god kjennskap til begge kulturer. Hos noen elever vil kommunikasjonen mellom lærer og elev skje gjennom tolk. Tove Skutnabb-Kangas sier: *En tvåspråkig lärare som behärskar både minoritetsbarnets modersmål och det andra språket, är alltid en bättre lärare för minoritetbarnet än en lärare som är enspråkig (oberoande av i vilket språk läraren er enspråkig). En majoritetslärare som inte behärskar minoritetsbarnets modersmål är olämplig som lärare i majoritetsspråket.* (Mohammad, A.S.H. 1995)

For den døve eleven vil videospiller og videokamera være det samme som penn og papir for den hørende. Elevene trenger egne videokassetter til kladd og innføring. Opptak av tegnspråktekster må være en like naturlig del av skolehverdagen som bruk av penn og papir. Elevene må få lov til å utfolde seg på tegnspråk. Dette må ikke bare skje i tegnspråktimene, men være en gjenganger i alle timer, i alle skolefag. Det er her grunnlaget for kunnskap og videre utvikling ligger.

Det er viktig for elevene å få gode tegnspråkmodeller for å utvikle sitt eget tegnspråk. Videoer med tegnspråkeksempler kan brukes til å vise elevene språkeksempler, men det er også nødvendig at læreren kan eksemplifisere og sammen med elevene lage flere eksempler. Fordi oversettelse/gjenfortelling av norske tekster til tegnspråk er et meget ressurskrevende arbeid, er ikke alle tekster elevene skal arbeide med, oversatt til tegnspråk. Det blir da nødvendig at læreren forteller sammendrag eller selv oversetter/gjenforteller slik at elevene har bakgrunnskunnskaper når de skal lese de norske tekstene. Også når elevene selv skal produsere tekster er det viktig at de har bakgrunn i sitt førstespråk. Om elevene først produserer tekster på tegnspråk og eventuelt tar opp disse på video, blir det lettere for eleven å skrive denne teksten på norsk, da innholdet er klart på forhånd. Det blir på denne måten frigjort kapasitet eleven kan bruke til å konsentrere seg om å produsere en skriftlig tekst, den tekniske delen av å skrive.

Døve barns situasjon

Hvordan barn oppfatter seg selv er et resultat av hvordan de blir oppfattet av samfunnet rundt seg. De fleste døve barn vokser opp i hørende familier med hørende venner og omgangskrets. Om foreldre og venner ikke behersker tegnspråk, blir det døve barnet oppfattet som handikappet uten mulighet for å kommunisere med omverden. Handikap er et relativt begrep. For døve er handikappet relatert til situasjoner der omgivelsene bruker talespråket. I en situasjon hvor tegnspråk brukes som kommunikasjonsmiddel, er handikappet eliminert for den døve. Derimot vil den hørende som ikke kan tegnspråk, ha noe handikap i en slik situasjon. Det er viktig å huske på at døve ikke har noe handikap i en situasjon hvor de kan kommunisere naturlig på tegnspråk. Om et døvt barn vokser opp uten lett tilgjengelig kommunikasjon, risikerer det å miste forutsetninger som er nødvendig for sosial og intellektuell utvikling. Dermed kan barnet bli oppfattet av omgivelsene som handikappet. I en sosialiseringsprosess er det viktig å ha både voksne og barn som rollemodeller. Om det døve barnet virker sosialt umodent, kan dette skyldes mangel på språklig samhandling. Døve barn mottar ikke den tilfeldige læringen som hørende barn mottar, og dette må kompenseres ved språklig samhandling. Det døve barnet er avhengig av å bli forklart hendelser og sammenhenger. (K. Heiling, 1995)

Det er viktig med stimulering på barnas eget språk, tegnspråk, for utvikling av både den språklige og sosiale kompetanse. Det er ikke mengden korrekte språklige ytringer som er avgjørende for barnets utvikling, men innholdet og holdningene til barnet og at barnet blir forstått. (Ahlgren, I. 1980)

Døve har blitt sett på som en gruppe mennesker med lav livskvalitet på grunn av deres manglende hørsel og manglende evne til å kommunisere med talespråket. Det skjer nå en endring hvor tegnspråk har fått en høyere status og blir sett på som et likeverdig kommunikasjonssystem for døve som talespråket er det for hørende. Undervisningen av døve har i de senere år tatt en ny form. Man ser ikke lenger på døve som en gruppe handikappede, men som en ressurssterk gruppe på lik linje med hørende, hvor forskjellen er at døve er avhengig av tegnspråk for å få optimal utbytte av undervisningen og hvor tegnspråk danner utgangspunktet for sosial og kognitiv læring. (Heiling, K. 1980)

Forskrifter for grunnskolen

Dette heftet bygger på Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen i fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve og § 2-4 i *Forskrift for grunnskolen*, sitat:

Forskrift for grunnskolen

1. § 2–4 *Rett og plikt til opplæring for hørselshemma*. Hørselshemma barn som har teiknspråk som førstespråk, har rett til grunnskoleopplæring i og på teiknspråk.
2. Elevar som får slik opplæring, kan bli fritekne for ei av dei norske målformene på 8. og 9. klasseteg.
3. Opplæring i teiknspråk skal skje i samsvar med forskrift 16. juli 1997 nr. 791 om læreplanverka for grunnskolen. Etter sakkunnig vurdering og i samråd med foreldra, kan Statens utdanningskontor etter søknad frå kommunen gjere unntak i det enkelte tilfellet.
4. Hørselshemma barn under opplæringspliktig alder, som får spesialpedagogisk hjelp, skal få tilbod om opplæring i teiknspråk.
5. Kommunen kan bestemme at opplæringa i og på teiknspråk skal givast på ein annan stad enn ved den vanlege heimeskolen.

(Kilde: Forskrift av 17. november 1989 nr. 1184 for grunnskolen med endringer, sist av 24. september 1997 nr. 1062 samt diverse andre forskrifter. Cappelen Akademisk Forlag. Lovdata)

Krav til utstyr

Videospiller og videokamera er for døve elever det samme som penn og papir for hørende når de skal arbeide med utgangspunkt i sitt førstespråk – tegnspråk. Det er derfor selvsagt at slikt utstyr finnes der hvor det finnes døve elever. Det bør være så mye teknisk utstyr tilgjengelig i en lærings-situasjon at hver enkelt elev på en effektiv måte kan benytte seg av det. Uansett hvor mange språklaboratorie-enheter som er tilgjengelig på hver skole, bør det utarbeides gode rutiner for fordeling av utstyret slik at flest mulig på en mest mulig effektiv måte kan benytte det. Det er viktig å utnytte de ressurser som finnes og være kreative i forhold til dem.

Språklaboratoriet er et nødvendig hjelpemiddel i språkundervisning av døve elever. Elevene bør ha arbeidskassetter til tekstsappingsprosesser. Disse kassetene må de ha mulighet til å gå tilbake og se på for å bedømme egen utvikling og kanskje også ta opp igjen tekster som de tidligere har laget. Elevene bør også ha kassetter som brukes til innlesing av ferdige tekster.

Tospråklighet

Tegnspråk er det eneste språk døve elever kan tilegne seg på en naturlig måte uten undervisning. Dette språket kalles døves førstespråk og fordi det er det språket som er det viktigste kommunikasjonsmiddelet, kalles det også for primærspråk. Det er gjennom tegnspråk døve sosialiseres og utvikler seg kognitivt og emosjonelt.

Døves tospråklighet er spesiell fordi denne tospråkligheten ikke oppstår spontant, men kun gjennom undervisning. Tegnspråk og norsk fyller ulike funksjoner for døve. Tegnspråk fyller de behov en har for muntlig kommunikasjon, mens norsk fyller de behov en har for skriftlig kommunikasjon. Selv om tegnspråk er førstespråk for de fleste døve, finnes det også

døve som har både tegnspråk og norsk som sitt førstespråk. Blant annet K. Øzerk (1993) mener at det er mulig å ha to språk som førstespråk.

De fleste døve elevers ferdigheter i norsk bør regnes som mellomspråk, det vil si at det er individets språk på vei mot målspråksferdighet (A.L. Østern, 1991). Mellomspråk regnes som et lingvistisk system som reflekterer elevens forsøk på å nå målspråket, som her er norsk. Det finnes mange kjennetegn på mellomspråk, men ingen normer som er utviklet i forhold til døve. Det viktige i denne sammenhengen er at norsk som døve elever bruker, er et mellomspråk, altså et språk under stadig forandring.

Tegnspråkfaget skal i skolen være det grunnleggende kunnskaps-, redskaps- og holdningsfag for elever med tegnspråk som førstespråk, og skal sammen med norskfaget danne grunnlaget for døve elevers funksjonelle tospråklighet. Samtidig som tegnspråk er det språket døve barn skal få opplæring i og på, skal de også lære norsk. Elevene lever i et samfunn der det meste av informasjonen formidles gjennom norsk språk. God lese- og skriveferdighet og kunnskaper om norsk kultur har stor betydning for muligheten til å delta aktivt i det norske samfunnet. Faget tegnspråk er en viktig forutsetning for en allsidig utvikling og skal danne grunnlaget for en funksjonell tospråklighet i tegnspråk og norsk. (L-97)

Det er nødvendig at elevene har kunnskaper i og om sitt førstespråk før de kan starte tilegnelse av ferdigheter på andre språk (B. Dalby, 1989). Et viktig prinsipp i en slik undervisning er at alle snakker samme språk og viser gjensidig respekt for hverandres språk og kultur. (Tone-Britt Handberg, 1995)

Lingvistisk bevissthet

Lingvistisk bevissthet innebærer at man kan oppfatte språkets forside atskilt fra innholdssiden, og at man kan betrakte sin egen (og andres) språklige aktivitet (Anna-Lena Østern, 1991). For døve er det viktig at de har en språklig bevissthet både på tegnspråk og norsk, og det bør legges vekt på aktiviteter som styrker den språklige bevisstheten. Språklig bevissthet styrkes først og fremst ved språklig samhandling og samtale om språk.

Det er nødvendig at det blir presisert i undervisningen hvilken språkkode som blir brukt. Slik er det på norsk og slik er det på tegnspråk. Om man i norsktimene arbeider med artikulatortrening og fokus ligger på norske ord og setninger, kan man bruke tegn som støtte, men da plassere tegnene på en mindre sentral plass i tegnrommet enn ellers. En bør som lærer selv være bevisst hvilken kode man bruker, slik at elevene også blir bevisst på dette.

Tekstforståelse

Det er viktig å lære elevene hvordan de skal tilegne seg kunnskap innen forskjellige fag og temaområder ved avlesing av tekster på tegnspråk og ved lesing av skriftlige tekster. Elevene må være aktive og handlende i

forhold til stoffet og de må bevisstgjøres på hva de kan og ikke kan.
(Engen, L, 1998)

Liv Engen beskriver noen prinsipper i boka *Lære å lære*. De er nyttige å ta med seg når elevene skal hente kunnskap i tekst. Prinsippene er utarbeidet med tanke på lesing, men er overført til tekstforståelse slik at det også gjelder tekster på tegnspråk. Her brukes begrepet tekstforståelse om det å oppfatte og forstå muntlige og skriftlige tekster.

1. Elevene må ha med seg bakgrunnskunnskaper for å øke tekstforståelsen.
2. Elevene må aktivt prøve å få mening ut av teksten de lytter til.
3. Elevene trenger mange anledninger til å snakke med hverandre om hva de lærer.
4. Gode lyttere/lesere er metakognitive. De er målrettet, og de vet hvordan man skal angripe tekstene for å få mening ut av dem.
5. Elevene trenger mange anledninger til å fortelle om hva de lærer.
6. Gode lyttere/lesere har en intuitiv forståelse av forfatterens håndverk.
7. Gode lyttere/lesere kan organisere opplysninger på mange måter for å lære.
8. Elevene lærer å tenke strategisk når lærerne lærer dem disse prosessene direkte ved å forklare og modellere.
9. Elevene lærer å forstå ved å utfører mange forskjellige tankekrevenne aktiviteter med et emne.

Og vi kan tilføye:

10. Elevene må bruke både muntlige og skriftlige stikkord for å organisere lærestoffet.

Å gjøre elevene oppmerksomme og bevisste på hva de vet om et emne, er av avgjørende betydning for å øke tekstforståelsen. Vi bør som lærere hjelpe elevene til å finne ut hva de vet om et emne og vise dem hvordan de kan bruke denne kunnskapen i forståelsesprosessen. Det er også viktig å tenke gjennom hvilken kunnskap elevene trenger før de lytter til en tekst, og være bevisst på hva en vil elevene skal konsentrere seg om i arbeidet med den aktuelle teksten.

(Engen, Liv, 1998)

Et viktig begrep innenfor området for tekstoppfattelse er *metakognisjon*. Metakognisjon er ens egne kunnskaper om språk, selvrefleksjon over eget språkbruk og bruk av kognitive prosesser.

I forbindelse med tekstforståelse betyr metakognisjon at lytteren/leseren aktiviserer kunnskap som gjør at han/hun kan oppfatte innholdet og skille ut avgjørende fakta. Metakognitive prosesser betyr at lytteren/leseren styrer og overvåker sin forståelse og oppdager mangler og feil ved sin oppfattelse av teksten. Lytteren/leseren må også utvikle strategier som kan brukes for å rette opp eventuelle feil ved oppfattelse av teksten. (Høien og Lundberg, 1991)

Det typiske for dårlige lyttere/lesere, er at de ikke bruker aktive strategier for å rette opp feil underveis i prosessen. Dårlige lyttere/lesere har også problemer med å oppfatte tekst på ulike måter til ulike formål. En strategisk lytting/lesing innebærer å styre og overvåke prosessen, og på den måten avgjøre om man oppnår tilstrekkelig forståelse i forhold til det oppsatte målet. (Høien og Lundberg, 1991)

Det er viktig at vi som lærere legger vekt på at elevene skal være aktive og skapende. Vi bør tenke gjennom hvordan vi kan engasjere elevene, la elevene drøfte lærestoffet. Ikke still alle spørsmålene selv, la heller elevene stille egne spørsmål. Det er viktig at elevene blir engasjert i egen læring. Når vi får mulighet til å slå sammen vår forståelse og å snakke om hva vi tror vi vet, får vi en dypere forståelse av innholdet i en tekst. Kunnskap er bygd opp på en sosial måte. Vi lærer ved å føre samtaler med hverandre. (Engen, Liv, 1998)

Læring er avhengig av at opplysninger organiseres. Når døve elever skal organisere sine kunnskaper om et emne, kan det gjøres på flere måter.

- En måte er å uttrykke seg muntlig. Elevene kan bruke video og ta opp sine tanker på video. Dette hjelper elevene til å klargjøre hva de kan og hva de ikke kan. Elevene reflekterer over egne ferdigheter og kunnskaper. De setter tegn på tankene sine. Det er viktig at elevene får mulighet å gjøre dette på tegnspråk slik at de kan uttrykke seg sikkert, uten tanke på å omsette sine tanker til et annet språk.
- Elevene kan også skrive ned sine tanker og refleksjoner. Dette kan være mer funksjonelt om elevene skal notere mens de lytter til en tekst. Dagens teknologi gjør at det er tungvint å notere samtidig som de f.eks. lytter til en tekst på video.
- En tredje mulighet er å notere i form av små tegninger. Elevene kan for eksempel lage tankekart ved hjelp av tegninger. De får da sortert tankene sine.

Hvilken noteringsform som velges, må avgjøres i hvert enkelt tilfelle ut fra hva som er mest funksjonelt og ut fra elevenes ønsker. Målet er at elevene på en eller annen måte strukturerer egne tanker og kunnskaper.

For at elevene skal bli aktive i en læringsprosess må de lære å benytte seg av ulike strategier. Det er lærerens oppgave å undervise elevene i disse strategiene. Elevene bør kunne utføre en rekke tankekrevenne aktiviteter om et emne, for eksempel å forklare, finne eksempler, framskaffe bevis, generalisere og presentere emnet på en ny måte. Elevene må hjelpes inn i en aktiv prosess der de gjennom egne refleksjoner, samtaler i grupper og ved hjelp av å uttrykke seg selv, tar styring over egen læreprosess og velger den eller de aktiviteter som passer best for hver enkelt. (Engen, Liv, 1998)

I en innlærings situasjon bør man betrakte samspillet mellom minst fire ulike komponenter:

- 1) individets kunnskaper, hobbyer og interesser
- 2) tilgjengelige læringsstrategier
- 3) oppgavens natur, krav og mål med læringen
- 4) læringsmateriellets struktur og innhold.

(Høien og Lundberg, 1991)

Metodedelen har konkrete eksempler på ulike strategier. Det blir her bare gjengitt et utvalg. Det anbefales å lese *Prosjekt CRISS. Creating Independence through Student-owned Strategies* av Carol M. Santa. Norsk utgave *Lære å lære*, oversatt av Liv Engen og utgitt av Stiftelsen Dysleksiforskning, Stavanger. Her kan man få mange nyttige tips om hvordan man konkret kan legge opp undervisning ved hjelp av ulike strategier for å øke forståelsen for lærestoffet.

Artikulatorisk avkoding og leseforståelse

Det er viktig at elevene ikke bare lærer ordbilder og tegn, de må også gjennom den fonologiske delen av et ord. Når man skal lære et nytt ord, både skrivemåte og betydning, kan man si at man har lært ordet om man har ordet og betydningen lagret i det indre mentale leksikon (IML). Jo flere lenker man har inn til det indre mentale leksikon, jo lettere er det senere å hente fram det aktuelle ordet. Kunnskaper om høyfrekvente bokstavmønstre som prefiks, suffiks og morfemer hjelper elevene til å avkode lange og ukjente ord korrekt. Jo lettere denne prosessen går, jo mere kapasitet blir frigjort til andre oppgaver, som for eksempel leseforståelse. (Høien og Lundberg, 1991)

Det er viktig å få øvelse i fonologisk avkoding, som for døve vil bety artikulatorisk avkoding (Bodil Fiksdal, 1995). Det er viktig at det finnes så mange veier som mulig inn til IML slik at både semantisk, fonologisk og en ortografisk identitet kan hentes fram. Når man arbeider med den artikulatoriske avkodingen, er det ikke nødvendig for døve å arbeide med lyd. Det som er viktig, er at elevene får en opplevelse av hvordan ord, bokstaver og bokstavkombinasjoner kjennes i munnen slik at de kan bruke den fysiske gjenkjenningen av ord. Det er viktig at det finnes så mange veier som mulig inn til IML slik at både semantisk, fonologisk/artikulatorisk og en ortografisk identitet kan hentes fram. Men man bør huske at «vilken effekt fonetisk koding än har, är den inte tillräcklig för att leda till normal läsfortåelse» (Conrad, 1980, s 143 gjengitt i Bodil Fiksdal, 1995, s. 37). Det er derfor like viktig å forsikre seg om at elevene har en god begrepsforståelse.

Kommunikasjon ved hjelp av tale

Kommunikasjon ved hjelp av tale er en del av den undervisning elevene skal ha i norsk. Denne undervisningen må legges opp på en meningsfylt måte som elevene føler de har utbytte av. Taleundervisningen må ikke ta utgangspunkt i audiogrammet, men den enkelte elevs reaksjoner på lydstimuli. Audiogrammet sier noe om barnets hørsel målt teknisk, og kan bare gi en indikasjon på muligheter og begrensninger for oppfattelse av tale gjennom hørselen. Erfaring viser at noen barn med audiogram som viser store hørselstap, klarer å utnytte hørselsresten, mens noen med en bedre hørekurve på audiogrammet ikke evner å utnytte dette i oppfattelse av tale.

Det er nødvendig med et nært samarbeid mellom taletreningslærer og norsklærer (det beste er at det er samme læreren). Om elevene har egne artikuleringstimer, bør de få lov til å arbeide med aktuelle tekster og temaer fra norsktimene. Det kan være med på å vise taletrenings nytte for resten av undervisningen, for eksempel i forhold til lesing og skriving.

Taletrening må nødvendigvis ikke bare skje i oppsatte taletreningstimer, men bør også gå inn som en naturlig del av undervisningen i alle fag der det er ønskelig. Det er aktuelt i alle fag å prøve og uttale navn og ord etterhvert som de dukker opp i lærestoff og tekster.

For at døve elever skal lære det norske språket, er det viktig at de leser mange og varierte tekster på norsk. Slik har de den beste muligheten til å gjøre det norske skriftspråket til en del av seg selv. Talen er i denne sammenhengen ikke så viktig, men er for mange med på å styrke opplevelsen av det norske språket. Når elevene leser norske tekster med stemme, har de mulighet til å erfare rytmen i språket.

Taletrening er også en styrke for lese- og skriveinnlæringen og læring av nye ord. Ved å trene på rytme og dele ordet inn i rytmedeler, kan elevene få støtte når de skal lagre og gjenhente ordet fra IML. Eksempel på dette kan være ordet *marsipan*. Man kan da dele opp ordet slik at det blir mar - si - pan. Klapp eller trom rytmen. Det kan hjelpe elevene til å sortere lydene som bokstavene i ordet representerer. Videre kan det hjelpe når elevene skal skrive ordet. Det er ikke nødvendig at elevene bruker lyd i taletreningen. Man kan også arbeide med hvordan lydene ser ut og kjennes i munnen. I slike øvingssituasjoner hvor man snakker med eller uten stemme, kan tegn brukes til støtte for munnavlesningen. Det er her ikke snakk om å snakke tegnspråk og norsk samtidig, men å bruke tegn som støtte til de enkelte norske ordene. Tegnene vil da få en mindre sentral rolle i tegnrommet enn hva som ellers er vanlig i tegnspråk. Tegnene kan artikuleres lengre ned i tegnrommet, men fremdeles innenfor rammen for tegnrommet.

Den tekniske delen av taletreningen kan utføres i enetimer med taletrener og elev. Det er viktig at man her bruker humor, lek og rytme. Utnytt også andre sanser. La elevene kjenne på vibrasjoner på lærerens hals når han/hun sier lydene. Oppmuntre eleven til å kjenne etter i egne taleorganer både på vibrasjoner og på hvordan lepper og tunge er, når de selv sier lydene. På den måten kan elevene utnytte den taktile sansen. Bruk speil i denne treningen slik at elevene også kan se munn- og tungestilling.

Som støtte til denne tekniske delen av taletreningen anbefales å bruke *Taletrening for døve og sterkt tunghørte* av Arne Stokkan og Odd K. Jensen (1993) utgitt ved Døves forlag, Bergen. Til denne hører det også med en instruksjonsvideo som viser hvordan enkeltlyder kan trenes.

Det er viktig å få taletrening inn som en naturlig del av norsk-undervisningen og bevisstgjøre eleven på når og hvordan den norske koden brukes og når man bruker tegnspråk. Artikulasjonstrening må tas opp når eleven fatter interesse for det og møter et ord han/hun er nysgjerrig på. I 9. klasse skal taletreningen ikke bare dreie seg om enkeltlyder, men om rytme og prosodi. Det vil da være naturlig å gjøre dette i forbindelse med tekster elevene skal arbeide med. Det skal også trenes på å kommunisere ved hjelp av tale i ulike naturlig sammenhenger, f.eks. bestille, spørre etter, forklare og informere. Finn egnede situasjoner for trening på dette. Skap situasjoner hvor elevene må kommunisere ved hjelp av talespråket eller oppsøk situasjoner der dette er nødvendig. Taletreningen må ta utgangspunkt i individuelle forutsetninger og elevens interesser.

Det er viktig at elevene får en følelse av å lykkes. Treningsøkta må avsluttes med positive følelser hvis det skal virke motiverende for elevene til den videre treninga.

Ordanningslære

Orddanning bør arbeides med gjennom hele skoleløpet. Det er et emne og en arbeidsmetode som har stor betydning for lese- og skriveaktiviteter.

Anne Golden har skrevet 10 punkter om hva ordkunnskap består i:

Å kunne et ord er

1. å kunne kjenne igjen ordet i tale (eventuelt i skrift)
2. å kunne produsere ordet i tale (eventuelt i skrift)
3. å kunne kjenne til det innholdet som er knyttet til ordet
4. å kjenne til det nettverk av assosiasjoner som knyttes mellom ordet og andre ord i språket
5. å kjenne igjen de positive eller negative bibetydningene av ordet
6. å kjenne til ordets stilistiske og sosiale bruksområder
7. å kjenne til ordets syntaktiske og morfologiske oppførsel
8. å kjenne til ordets semantiske komponenter
9. å kjenne til ordets avledningsmuligheter
10. å kjenne til hvilke andre ord som ofte brukes sammen med ordet.

Dette betyr at man må vite noe om hvordan ord er strukturert etter for eksempel ordfamilier, betydning og størrelse og hvordan ord blir satt sammen. Det er også hensiktsmessig å kjenne til høyfrekvente ord, forstavelser og endelser. (Husby, O. 1990)

Når det gjelder lesing, fungerer dette mest økonomisk dersom leseren kan hente fram ordet fra IML når han/hun møter det i en tekst. Å kjenne igjen deler av ord (forstavelse, stamme, endelse og så videre) kaller Høien og Lundberg for *parsingprosessen*, som er en del av ordavkodingsmodellen. I parsingprosessen er det spesielt viktig med assosiasjoner som representerer kunnskaper om høyfrekvente bokstavmønstre, prefikser, suffikser og morfemer. Kunnskap om bokstavenheter hjelper leseren blant annet til å avkode lange ord korrekt. Det er viktig å rette elevens oppmerksomhet mot ordets ulike stavelser og gjennomføre øvelser i å finne igjen stavelser i ord og nonord. Leserens ferdigheter i å avkode lange ord avhenger av deres ferdighet i å inndele ordet i stavelser under persepsjonsprosessen. Når leseren ser et ord flere ganger, bygges det opp et ortografisk minnebilde av ordet i langtidsminnet. Dette minnebildet gjør det mulig for leseren å kjenne igjen ordet når det presenteres senere. (Høien, T. og Lundberg, I. 1991)

Jo flere lagrede og godt tilgjengelige bokstavmønstre som ligger i langtidsminnet, jo mindre kapasitet må leseren bruke på å avkode disse ordene. Ord eller deler av ord kan da hentes direkte ut fra IML, og man slipper å gå veien om en fonologisk avkodning. I tillegg til at dette er en energisparende strategi, vil man også kunne hente ut betydningen av delene i ordet og betydning ved ulike kombinasjoner av ord og deler av ord.

Ord kan settes sammen til større enheter som byggeklosser. Vi må vite hva ordene er satt sammen av, hva de ulike delene betyr og hvilket forhold det er mellom dem. Enkelte av byggeklossene kan stå alene, andre må alltid knyttes sammen på bestemte måter. (Husby, O. 1990)

Gjennom å gi elevene kunnskaper om orddanning og parsingprosessen vil en øke elevenes lesekapasitet og dermed leseglede.

Tekstskaping

Elevene skal tilegne seg ferdigheter om tekstskaping både på tegnspråk og norsk. Ifølge L-97 skal norsk for døve vektlegges mest av disse to fagene på ungdomstrinnet. Elevene skal arbeide mest med norske tekster, men tekster på tegnspråk vil fortsatt ha stor betydning. Generelle prinsipper for tekstskapingsprosessen gjelder for døve når de skal skrive norsk, men overføres også og brukes når det skal produseres en tekst, på tegnspråk. Elevene skal bruke både tegnspråk og norsk i arbeidet fra idé til ferdig tekst og bli bevisst på tegnvalg og uttrykksmåter i forhold til å utvikle sjangerbevissthet på tegnspråk.

Både når elevene arbeider med tegnspråk og når de arbeider med norsk, er det viktig at man følger prinsipper for prosessorientert tekstskaping. Prosessorientert tekstskaping kan deles i ulike faser.

Den første fasen er *idémyldring*. Her er det muligheter for å arbeide flere sammen, og elevene skriver ned så mange momenter og stikkord som mulig. Deretter omskapes ideene til et *førsteutkast*. I førsteutkastet er innholdet det viktigste. Elevene skriver en tekst eller de tar opp en tegnspråktekst på video. Deretter går elevene til *responsfasen*. Responsen kan gis både av lærere og elever, og det er også vesentlig at den framhever det positive i teksten. Det er også vesentlig at elever som skal gi slik respons, får innføring i hva de skal se etter. Elevene konsentrerer seg først om få momenter og utvider etter hvert. Elevene går deretter til neste steg i prosessen, som er *omarbeiding*. Nå skal elevene forsøke å omarbeide teksten ut fra tilbakemeldinger de har fått fra lærer eller elever i responsfasen. Responsfase og omarbeidingsfase kan gjentas flere ganger til man til slutt sitter med et ferdig produkt.

For teori på prosessorientert skriving, se blant annet Torlaug Løkensgaard Hoel: *Skrivepedagogikk på norsk*, 1990.

Gjennom møte med tekster bygger elevene opp sjangerbevissthet både på tegnspråk og norsk. Det å møte mange tekster på begge språk er derfor av stor betydning. Et stort antall tekster er også viktig. Det er gjennom erfaring og prøving elevene bygger opp ferdigheter og forståelse for tekstskapingsprosessen. Etterhvert som elevene behersker denne prosessen kan de selv bestemme hvilket språk de vil uttrykke seg på. Men igjen er det viktig at elevene har bakgrunnskunnskaper og begreper på sitt førstespråk slik at de kan bygge opp en erfaringsbakgrunn de kan ta med seg i tekstskapingsprosessen. (Ahldén & Lundin, 1994)

Videolaboratorium brukes til innlesing av tekster i tekstskapingsprosessen.

Logg

Elevene må få muligheten til å velge om de vil lage logg på tegnspråk, norsk eller begge deler til ulike formål. Logg på tegnspråk fungerer på den måten at elevene har en egen videokassett kun til dette bruket og læreren og eleven fører en dialog gjennom videokassetten. Velger en å føre skriftlig logg, er det viktig at elevene oppdager at skriftspråket har en funksjon som rører ved dem selv. Elev og lærer kan slik få god kontakt, og skrivingen bør stimulere elevene til å skrive på sin egen måte uten først og fremst å tenke på at teksten skal bli korrekt. Målet er at elevene skal anvende skriftspråket i funksjon, de skal skrive mer, tenke mer på innholdet enn på formen når de skriver, formulere spørsmål slik at de får vite det de vil vite og ikke minst at de skal synes det er morsomt å skrive. Loggboken skal gi eleven mulighet til å utvikle sitt språk, eleven drives av sitt uttrykksbehov. Eleven får lov til å skrive feil, det viktigste er at han/hun tør prøve på noe nytt. (Foisack, 1993)

Uansett hvilken form man velger å føre logg på, må eleven føle at han har nytte av denne kontakten med læreren. Som lærer har en også mulighet til å bli bedre kjent med hver enkelt elev på denne måten. Loggføringen kan ta utgangspunkt i flere ting. Den kan være en ren dialog mellom lærer og elev om tema som måtte dukke opp og som eleven har behov for å dele med andre. For å starte en slik prosess, kan en som lærer fortelle noe til eleven og avslutte med et spørsmål. Eleven oppfordres til å følge samme mønster. Å avslutte med et spørsmål holder kontakten og forplikter både lærer og elev til å svare. Husk at logg er et sted hvor elevene skal få uttrykke seg fritt og at det er uttrykksbehovet som skal stå i fokus.

Loggen kan også knyttes direkte til tema i undervisningen. I forbindelse med tekster både av litterær og faglig art kan elevene bytte logg med hverandre. På denne måten blir læringen mere sosial og elevene får respons med en gang. (Engen, Liv, 1998)

Om elevene før de starter med et emne, setter seg ned og forteller det de vet på forhånd, får de klargjort for seg selv hvilke bakgrunnskunnskaper de har og de får hjelp til å knytte disse kunnskapene til den aktuelle undervisning. Om de etter at emnet er avsluttet forteller/skriver hva de har lært, kan elevene dessuten gå tilbake å se at de sitter igjen med flere kunnskaper enn de hadde før undervisningen startet. Det kan være motiverende å se framgang på denne måten. (Engen, Liv, 1998)

Underveis i et undervisningsopplegg, enten det er undervisning i eller utenfor klasserommet, kan elevene gjøre observasjonsnotater. Det kan føre til spørsmål som driver elevene videre i egen læring. Elevene kan også lage forklaringsnotater. Det er når man skal forklare begrep eller idéer, man oppdager om man har forstått eller ikke. De kan også notere mens de lytter til/leser en litterær tekst. En kan notere person, tid, sted og problem. Dette kan hjelpe eleven til å strukturere innholdet i teksten. (Engen, Liv, 1998)

Prosjektundervisning

På ungdomstrinnet skal minst 20 % av det samlede timetallet hvert år brukes til tema- og prosjektarbeid.

Prosjektarbeid er en arbeidsform som kan brukes i flere sammenhenger i undervisningen. Det som kjennetegner prosjektundervisning er at man ser på enkeltpersoner som ressurspersoner. Hver og en elev bidrar med sine kunnskaper. For å gjennomføre et prosjektarbeid kreves det spisskompetanse på to områder; det kreves faktakunnskaper i emnet som skal behandles, og det kreves evner til å stille spørsmål. Det er viktig å kunne stille spørsmål, hente kunnskap og undre seg for å kunne få framdrift i et prosjekt.

Den enkleste form for prosjektarbeid er når elevene skal løse oppgaver i forhold til noe de har lest. Den tradisjonelle måten å løse slike oppgaver på har vært å gi elevene teksten og etterpå få oppgaver de skal svare på. Elevene skummer da gjennom teksten for å finne svar på akkurat det spørsmålet de fikk. For å gjøre elevene mere aktive i sin egen læring, kan man snu dette. Elevene får spørsmålene på forhånd og ser om det er noe de kan svare på. Deretter går de sammen i grupper og diskuterer. Kanskje er det andre i gruppa som kan noe om emnet. Elevene utveksler på denne måten kunnskaper de har, og summen av dette er mere enn hver enkelt elevs kunnskaper. For å finne ytterligere informasjon, brukes det ulike muntlige og skriftlige kilder for å komme videre, i dette tilfellet en læreboktekst. På denne måten må elevene innta en aktiv rolle i læringsprosessen, og leseforståelsen øker fordi elevene leser med tanke på å finne svar på konkrete spørsmål.

Større prosjekt kan settes i gang etter samme prinsipper. Det defineres en problemstilling. Dette kan elevene være med på etterhvert som de blir vant med arbeidsmåten. Etter at problemstillingen er definert må det settes grenser for hvor lang tid som skal brukes på prosjektet og det må avgjøres hvilken form resultatet skal ha. Prosjektet kan ende opp i skriftlige rapporter, muntlige rapporter på video eller som foredrag, som plansjer, tegninger, rollespill o.l. Det er viktig at man bestemmer hvilken presentasjon en ønsker før arbeidet settes igang. Slik kan arbeidet fra starten rettes mot det resultatet en ønsker og på den måten gjøres mest mulig effektivt. Det er ikke alltid nødvendig å presentere alt en har kommet fram til. Det kan være greit å avgrense stoffmengden i presentasjonen. (Carl Fredrik Dons, foredrag ved A.C. Møller skole, 15.04.1998)

Grunnboka for 9. klasse har et eget emne om prosjektarbeid. Her er det skissert idéer som også kan brukes i undervisningen av døve. I tema- og prosjektarbeid synliggjøres kravet om funksjonell tospråklighet hos døve. Arbeidsformen i denne type arbeid krever fakta- og kunnskapsinnhenting på begge språk, og resultatet kan presenteres som en muntlig eller skriftlig framstilling eller en blanding av disse to. Arbeidsspråk og framstillingspråk kan være forskjellig.

Prosjektarbeid kan knyttes opp mot tegnspråkfaget på to måter:

- Vi kan velge et tegnspråkfaglig emne å arbeide med.
- Vi kan bruke tegnspråk som redskap i et prosjektarbeid med emner fra andre fagområder.

Prosjektarbeidet kan knyttes opp mot faget norsk for døve på to måter:

- Vi kan velge et norskfaglig emne å arbeide med.
- Vi kan bruke norsk som redskap i et prosjektarbeid med emner fra andre fagområder.

Arbeidsgangen i et prosjektarbeid er lik enten det er et prosjekt knyttet opp mot faget tegnspråk som førstespråk eller norsk for døve. Det er viktig å se fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve i sammenheng med andre fag i skolen når man skal planlegge temabasert undervisning. En måte å gjøre dette på er å ta utgangspunkt i planene for tegnspråk som førstespråk og norsk for døve og kle på med fagstoff og arbeidsmåter fra andre fag. L-97 nevner flere emner det er aktuelt å lage tema- og prosjektarbeid om. Men også om man går ut over faggrensene, finnes det mange store og små prosjekter som kan gjennomføres slik at elevene får trening både i tegnspråk, norsk og andre fag.

Når elevene skal arbeide med tema- og prosjektarbeid, er det viktig at det bestemmes hvilken presentasjon man ønsker resultatet skal ha. For døve elever vil tema- og prosjektarbeid innebære kunnskapsinnhenting og presentasjon både på tegnspråk og norsk.

Prosjektarbeid kan knyttes opp mot tegnspråkfaget ved at man velger et tegnspråkfaglig emne eller bruker tegnspråk som redskapsfag i et prosjektarbeid med emner fra andre fagområder. På samme måte kan prosjektarbeid knyttes opp mot norskfaget ved å velge et norskfaglig emne eller ved bruk av norsk som redskapsfag i arbeid med emner fra andre fagområder.

For døve elever vil det være naturlig at tegnspråk og norsk utfyller hverandre i denne type arbeid slik at kunnskapsinnhenting gjennomføres både på tegnspråk og norsk ut fra behov. Presentering kan være både på norsk og tegnspråk. På denne måten får elevene erfaring med at tegnspråk og norsk utfyller hverandre i det daglige liv.

Bruk av IKT

I kapitlet *En verden av påvirkning* blir emnet IKT såvidt berørt. Det behandles nærmere her da dette er et felt døve elever kan gjøre seg nytte av og som kan virke motiverende i skolearbeidet.

Bruk av IKT har åpnet for mange nye muligheter i undervisningen. Internett kan brukes som ren informasjonssøkingsskanal. En mengde informasjon kan hentes og være en nyttig ressurs i for eksempel prosjektarbeid. Det er viktig at denne typen arbeid til en viss grad er lærerstyrt, slik at elevene får mest mulig utbytte av de muligheter IKT gir. Elevene kan også lese aviser fra hjemstedet sitt på Internett. Mange av landets aviser ligger på nettet og kan konverteres til tekstbehandlingsfiler. Elevene kan dermed arbeide videre med slike tekster.

Foruten informasjonssøking kan Internett brukes til kommunikasjon med så og si hele verden. Om man går til «Deaf World Web» og deretter til «deaf cyber kids», kan man velge mellom to aldersgrupper. Om en f.eks. vil søke på brevvenner og lese små annonser, velger en «deaf kids' penpals». Om man selv ønsker å legge inn en slik annonse, går man til «To add» og fyller ut skjemaet som beskrevet. Finner man noen man vil skrive med, står Internett-adressen i annonsen. Om elevene ønsker å få sin egen adresse, kan man gå til <http://www.hotmail.com/>. Der kan alle som ønsker det

få sin egen adresse gratis. Post til denne adressen kan leses fra en hvilken som helst datamaskin som er koblet til nettet.

Korte tegnspråktekster er også lagt ut på nettet. I tillegg til at elevene ser på dem, kan de søke etter informasjon om tegnspråk og bruke det i tegnspråkundervisningen. Blant annet kan de søke på andre lands døveforeninger og få opplysninger om døves situasjon i andre land.

Elevene kan lage sin egen hjemmeside og på den måten komme i kontakt med elever på andre skoler både her i Norge og andre land. Det er en fin motivasjonsfaktor for elevene å bruke skriftspråket på denne måten. Vil elevene skrive med noen fra et annet land, må de kanskje bruke engelsk som kommunikasjonsspråk. Bruk av hjemmeside er også en fin måte å holde kontakt med korttidselever på. Elevene kan skrive og sende bilder til hverandre. På den måten blir avstanden mellom bostedskole og døveskole mindre, og det er lettere for den eleven som går på skole hjemme, å holde kontakten med resten av klassen på døveskolen.

Det vil også etter hvert utvikles CD-ROM med tospråklige ordbøker som kan bli et viktig hjelpemiddel i både lesing og kunnskapsinnhenting fra skriftlig materiale.

Også for lærere kan Internett være et nyttig hjelpemiddel. «Skolenettet» er et sted hvor lærere kan finne nyttig informasjon. Nasjonalt læremiddelsenter har bl.a. en informasjonsside som ofte blir oppdatert og som holder lærere informert om nye læremidler m.m. Der finnes også omtale av læremidler utviklet for døve elever.

Språk og følelser

Grunnboka legger opp til at elevene skal uttrykke seg på ulike måter i ulike situasjoner. Det er da viktig at man kan kjenne igjen egne og andres følelser og kroppsspråk slik at man kan tolke disse og sette språk på dem. Dette er et viktig emne gjennom hele skoleløpet.

Man kan ikke ta det for gitt at døve oppfatter kroppsspråket intuitivt. De må lære hva kroppsspråkets signaler betyr. Hørende barn får mye informasjon gjennom tilfeldig læring, budskap som ikke direkte er rettet mot dem. Hørselshemmede barn mister dette i mer eller mindre grad avhengig av språkmiljø. Dette kan føre til at døve barn ikke får forklaringer og kunnskaper som påvirker følelsene. De kan få en mangelfull forståelse for sine egne og andres følelser, og mangler i sin evne til å mestre dagliglivet og dermed dårlig selvkontroll. For å utvikle forståelse for våre egne og andres følelser må vi etter hvert bli i stand til å gjenkjenne dem og sette ord på dem. Språket er viktig for å uttrykke følelser om for eksempel sinne. Hvis ikke, kan sinnet bli voldelig, fysisk og ukontrollert. Det er derfor spesielt viktig å være oppmerksom på dette slik at døve barn med forsinket språkutvikling får mulighet til å trene på å uttrykke følelser. Døve barn kan være forsinket i sin språklig utvikling, men det er flere faktorer som spiller inn når det gjelder den sosiale og emosjonelle kompetansen. Døve barn går i stor grad glipp av læring som ikke er rettet spesielt mot dem. Unngåelsesstrategier i forhold til oppdragelse kan også virke negativt. Det døve barnet blir fjernet fra vanskelige situasjoner isteden for å få forklaring på hva som

var galt og hvorfor. Dette kan hindre døve barn i å lære å forstå andre mennesker. Oppdragere kan ha mangelfulle ferdigheter i tegnspråk og forklaringen til eleven kan bli forenklet i forhold til det hørende barn får av tilsvarende kommunikasjon. Den overbeskyttelse og medlidenhet som fører til følelse av hjelpeløshet og kraftløshet hos foreldre og lærere som arbeider med døve barn, kan bli videreformidlet til de døve barna. Det kan føre til at de døve barna ikke utvikler forståelse for at de har ansvar for seg selv.

Fra Mark T. Greenberg: *Educational interventions: Prevention and Promotion of competence.*
Artikkel i *Mental Health and Deafness* 1996.

Lyrikk

Grunnboka side 6–44

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget tegnspråk som førstespråk:

- arbeide med ulike måter å framføre lyrikk på (Hovedmoment 9. klasse)
- arbeide med tegnspråkpoesi og noen trekk ved den, f.eks. språklige bilder, flertydighet, assosiasjonsrikdom og andre virkemidler, og lage egne dikt (Hovedmoment 9. klasse)
- arbeide med et utvalg av humoristisk litteratur og eksperimentere med humor og ironi i egen tekstskaiping (Hovedmoment 9. klasse)

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget norsk for døve:

- arbeide med et utvalg lyrikk av forfattere som f.eks. Henrik Wergeland, Johan Sebastian Welhaven, Arne Garborg, Sigbjørn Obstfelder, Arnulf Øverland, Nordal Grieg, Tor Jonsson, Jakob Sande, Inger Hagerup, Olav H. Hauge, Rolf Jacobsen, Haldis Moren Vesaas og nyere forfattere, og skrive egne dikt (Hovedmoment 9. klasse)
- arbeide med et utvalg humoristisk litteratur fra nyere og eldre tid, norsk og oversatt, og eksperimentere med humor og ironi i egen skriving (Hovedmoment 9. klasse)
- arbeide med noen trekk ved lyrikk, f.eks. språklige bilder, assosiasjonsrikdom, flertydighet og andre virkemidler, og samtale om hva som gir oss estetisk opplevelse når vi leser skjønnlitteratur (Hovedmoment 9. klasse)

Tekster til utfyllende arbeid på Grunnboksvideo 9:

0:00:45 Kjetil Rønning: Laika

0:03:05 Dikt av Georg Bjerkli, Billur Taskoparan og Thorbjørn Tomassen

0:04:00 Dikt i tre versjoner:

Kjell Eide: Krig

Irene Greftegreff: Krig

Kjetil Rønning: krig

Tekster til utfyllende arbeid på Tekstsamlingsvideo 9:

0:00:50 Soseki: *Lauvet skjelv...*

0:01:20 Harald Sverdrup: *Sjømannsøise.*

0:03:00 Ernst Orvil: *Annes bønn.*

00:44:40 Johan Sebastian Welhaven: *Høstsang*

Ressursvideo:

Tegnspråkpoesi – idé, prosess, resultat fra Møller Kompetansesenter 1999

Hva er tegnspråkpoesi?

Det er flere trekk i skreven poesi som har paralleller til tegnspråkpoesi. Både auditive og visuelle språk utnytter rytme, pauser, temposkifte, betoning, assosiasjonsmuligheter, språklige bilder, ord/tegns konnotasjoner, uvanlige sammenstillinger og sammensetninger av ord/tegn for å gjøre språket intenst og uttrykksfullt. Dette er virkemidler det kan undervises i kontrastivt, men det er viktig at elevene får utfolde seg og utvikle poesi som egen sjanger også på tegnspråk. (Mehlum, A. 1996)

Det er kort tradisjon for arbeid med tegnspråkpoesi i Norge. Når elevene skal arbeide med dette emnet, finnes det pr. idag et begrenset utvalg av norsk tegnspråkpoesi på video. Det er da nødvendig å være kreativ i forhold til det materiellet vi har og bruke de samme tekstene i ulike sammenhenger. Nå som elevene er kommet til 9. klasse, kan de også ha nytte av tegnspråkpoesi som er laget i andre land som for eksempel Sverige og USA. Det vil i dette kapitlet henvises til de nevnte amerikanske og svenske videoene.

Videoene *Skapa teckenspråkpoesi I og II* og *Upplev teckenspråkpoesi del I og II* utgitt av SIH Läromedel, Örebro, kan brukes i dette arbeidet. Her finnes eksempler på arbeidsmetoder og tegnspråkpoesi med forklaringer. Her er et lite utdrag av de metoder som finnes på videoene.

De amerikanske videoene *Poetry in Motion. Original works in ASL* er en serie på tre videoer, en med Debbie Rennie, en med Patrick Graybill og en med Clayton Valli.

På *Rytmen i 9. klasse*, video til lærerens bok i drama og rytmikk finnes originale dikt på tegnspråk med både norske og utenlandske utøvere.

På videoen *Deaf Arts Now* fra europeisk kulturfestival i Stockholm er det eksempler på dikt av og med døve fra ulike land (kassett 1 og 2).

Kjennetegn ved tegnspråkpoesi

- Håndformer, artikulasjonsmåte, -retning og artikulasjonssted blir gjentatt og er mer konsentrert enn i annen bruk av språket.
- Ikke-manuelle trekk kan være rytmeskapende.
- Likevekt, balanse og flyt i artikulatoren er typisk for tegnspråkpoesi.
- Bruk av tegn er mer elegant enn i tilfeldig språkbruk.
- Artikulasjonen er ofte langsommere enn i dagligspråket.
- Tegn blir oftere utført i grunnform enn i annen språkbruk.
- Det er vanlig å gå ut over de vanlige grensene for tegnrommet.
- Det ikoniske trekket i språket kommer mer til syne i poesi enn i dagligspråket.
- Ved å bryte grensene for tegnrommet, kan det være lettere å skape sammenhengende mønstre og strukturer i teksten, tegneren kan også skape bilder/metaforer.
- Assimilasjon forekommer sjelden i tegnspråkpoesi (grunnformen beholdes)
- Det er vanlig å blande trekk fra tegn både for å gjøre artikulasjonen mer elegant og for å skape uttrykksfulle nye tegn ut fra likheter mellom to eller flere eksisterende tegn.
- I tegnspråkpoesi kommer de språklige virkemidler i fokus for eksempel ved at tegneren betrakter sine egne hender og dermed også leder tilhøreren til å gjøre det samme. (Mehlum, A.1996)

Dikt må leses med et annet sinn

Å «forstå» dikt

Dikt må leses med et annet sinn

Å «forstå» dikt

Å lytte til dikt

Rettledning – «kritikk» av elevdikt

Temavalg

Dette gjelder også for arbeid med tegnspråkpoesi.

Innledende arbeid med tegnspråkpoesi

Forslag 1, 2 og 3 i grunnboka

Kan også gjøres på tegnspråk.

Supplement til Forslag 1, 2 og 3

En annen variant av disse forslagene finnes på videoen *Skapa teckenspråkpoesi I og II*:

Elevene lager 16 ruter (kvadrat med 4 ruter hver vei) på et ark. Bruk fem minutter på å tegne tegninger inn i rutene. Ikke tenk, elevene tegner det som først dukker opp. Elevene velger fire bilder i valgfri retning i kvadratet. Fortellingen kan leses på flere måter; fortell langsomt, fort, baklengs (som om en spoler tilbake en video), fortell med hendene i «frys-stilling» – kroppen utfører bevegelsene. Eksempel på dette er tegnet TRE. Tegnet holdes i «frys-stilling» mens kroppen og ikke-manuelle komponenter utfører treets bevegelse.

Elevene kan lage håndformdikt. De kan arbeide med en håndform, de kan velge to håndformer og veksle mellom disse eller de kan ha en håndform på hver hånd. Legg vekt på ikke-manuelle komponenter for å understreke mening i teksten.

Lag et tegnspråkdikt med ett tegn. Bruk ikke-manuelle komponenter og intensitet som virkemidler. Velg et tegn som for eksempel TRE. Bruk kun dette tegnet, men legg til bevegelser i ikke-manuelle komponenter og i den manuelle komponenten for å lage en fortelling.

Elevene lager et dikt der de beskriver noe. Dette kan være plass og situasjon.

Lag et dikt med kontrast. Fortell to historier parallelt. Veksle mellom disse to historiene, eksempelvis rik-fattig.

Lag et dikt ved å «bytte bilde». Fortelleren veksler mellom flere situasjoner. Begrens til få situasjoner til å begynne med.

Fortell dikt med «kinesisk blokk». Tegnenes manuelle del i diktet artikuleres i firkant, trekant, sirkel osv.

Disse 6 punktene er utførlig forklart på videoene *Skapa teckenspråkpoesi I og II*.

Poesivideo

Elevene samler verkene sine på en video. Denne kan overrekkes skolebiblioteket i en høytidelig seremoni. Kanskje kan pressen også inviteres? Lokalavisa kan brukes, men kontakt også organer som arbeider spesielt for døve, f.eks. *Døves Tidsskrift* som kanskje kan skrive en omtale av arbeidet, eller TV-programmer laget for og av døve. Der kan kanskje et utvalg av diktene vises? Foreldrekveld og/eller elevkveld kan arrangeres på skolen og elevene kan framføre sine dikt. Det er viktig at elevene får følelse av at noen legger merke til og setter pris på det de har arbeidet med, slikt styrker selvfølelsen og har en motiverende virkning.

Arbeid med emnet lyrikk

Arbeid med hele dette emnet i faget norsk for døve kan følge det som står i grunnboka og lærerveiledningen. Under vil det finnes forslag til kontrastive arbeidsmetoder på de områder der dette er hensiktsmessig. Selv om det er mange fellestrekk i tegnspråkpoesi og norsk poesi, må man passe på å skille de to språkene i arbeidet med poesi.

Noen av diktene i grunnboka og tekstsamlingen er gjenfortalt på tegnspråk.

En lyrisk bukett med dikt, viser og vers

Her kan man bruke de dikt som finnes på *Grunnbokvideo 9, Tekstsamlingsvideo 9, Ressursvideoen* og de amerikanske og svenske videoene det ble referert til tidligere i dette emnet. I tillegg kan dikt som finnes på videoer knyttet til andre klassetrinn i fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve og faget drama og rytmikk brukes. For eksempel

- Videobok 5:** 0:53:16. *Grisen* av Inger Hagerup
1:10:16. *Påskelilje* av A.A. Milne
1:11:02. *Big Dog* vs. *Little dog* av Debbie Rennie på norsk tegnspråk
- Elevbokvideo 6:** 0:35:20. *Slalom*
0:38:35. *Nyttårsviser*
0:39:20. *Tida går*
0:48:30. *Jeg ser våren*
0:52:20. *Matematikk*
0:52:40. *Vinter*
0:52:55. *Blomsten og vepsen*
- Videobok 6:** 0:57:50. *Pinnsvinet* av Inger Hagerup
1:04:40. *Nissedikt 1 og 2* av Per Olav Kaldestad
1:05:50. *Lykke* av Einar Skjæraasen
1:31:40. *Kylling* av Inger Hagerup
- Rytmen i 3. klasse:** 0:45:36. 3.5 Shiva-poesi
- Rytmen i 5. klasse:** 0:09:12. 2.4 Dikt (*Når blir det vår?* og *To store maur på et meget tynt strå*)
0:25:18. 6.1 Kreativt tegnspråk (*Knappen og Egget*)
- Rytmen i 6. klasse:** 0:53:48. 3 Kreativt tegnspråk (Originalt tegnspråkdikt Nord-Norge, oversatt dikt *Herr Ørrett Bekk, Sol bak skyen*)
- Rytmen i 8. klasse:** 0:03:00. 2 Kreativt tegnspråk (*Liv og død, Våre liv, Fødsel*)
0:11:25. 3 Spill og agering (*Brevet*)
0:23:44. 4.2 Tegnspråkpoesi (*Hamburger*)
- Rytmen i 9. klasse:** 0:47:30. 3. Kreativt tegnspråk (*Valgets kval, Innvoortes, Utroskap, Arbeit macht frei, Fremtidsdrømmer* og *Peter Cook USA*)
- Tegnkult* fra april 1996 handler om dikt og poesi.
På *Deaf Arts Now 1 og II* er det en del eksempler på dikt.

Elevoppgaver:

1 Framfør noen av diktene

Elevene ser på et utdrag av dikt som kan hentes på videoer nevnt over eller andre steder. De deler seg i grupper og framfører noen dikt hver. Elevene diskuterer hvordan de vil framføre diktene. Vær oppmerksom på at når man har et norsk skriftlig dikt som skal framføres muntlig, har man tolkningsmuligheter for hvordan man vil velge å framføre diktet. Dette har man ikke i tegnspråkdikt da framføringen ligger i diktet allerede. Likevel kan elevene framføre andres tegnspråkdikt og lage sine egne versjoner av dem. De kan også velge å framføre dikt i kor eller veksle mellom flere som framfører, selv om dette ikke var et virkemiddel i det opprinnelige diktet.

2 Studer diktene

Elevene ser på de samme diktene som de arbeidet med i oppgave 1. Finn eksempler på:

- a Dikt med håndformrim
- b Dikt uten håndformrim
- c Dikt framført vekselvis av to personer
- d Dikt framført av flere enn to personer
- e Eksempel på gjentakning
- f Dikt med eksempel på refreng
- g Dikt med eksempel på metafor
- h Dikt som bruker naturen om beskrivelse på noe menneskelig

3 Velg ut et dikt

Hvilket av diktene likte elevene best? Elevene kan gjenfortelle diktet sammen med en begrunnelse på sitt valg av dikt.

4 Tegn

Lag en tegning eller tegneserie til et av diktene.

5

Elevene kan velge et av diktene og lage en fortelling til.

Rim og rytme, side 21

Tekstsamlingsvideo 9: 0:44:40 Høstsang av Johan Sebastian Welhaven

Dette diktet bruker tre-ganger rytmen flere steder. Elevene finner eksempler.

Rytmen i 9. klasse: 0:52:00 Utroskap

Dette diktet kan brukes til å se på rytme. Elevene ser på hvordan rytmen endres midtveis i diktet. Diskuter hvilken effekt det har.

Rytmen i 6. klasse: 0:55:38 Oversatt dikt Herr Ørret Bekk

Dette er et oversatt dikt og kan brukes til å se på rim og rytme i norske dikt og sammenligne det med håndform «rim» og rytme på tegnspråk. Her velges to håndformer som brukes i diktet. Som virkemidler brukes tre-ganger-rytmen og kinnbevegelser.

Dikt kan gi livsmot, glede og trøst, side 15

Rytmen i 8. klasse: 0:03:00 Liv og død

Diktet handler om en blomst som vokser opp, lever og dør – eller det kan handle om et ungt menneske på vei gjennom livet. Dette mennesket dør alt for tidlig. Diktet er laget av en gruppe lærerskolestudenter på et seminar i kreativt tegnspråk. En av dem hadde mistet en venn og laget diktet rundt sin egen opplevelse av det å miste noen. Diktet inneholder mange metaforer og doble betydninger som kan diskuteres.

Gjentakelsen – et effektivt virkemiddel, side 28

*Tekstsamlingsvideo 9: 0:01:20 Sjømannsvis*e av Harald Sverdrup

I dette diktet finnes to gjentakelser: I begynnelsen på hvert vers holder fortelleren venstre hånd som om den ligger i vinduskarmen. Siste linje i hvert vers er den samme og blir uttrykt på samme måte i hvert vers.

Rytmen i 9. klasse: 0:56:03 Fremtidsdrømmer av Lucia Daniele

I dette diktet brukes virkemidler som tempo, rytme og gjentakelse. Her brukes rytme og tempo for å få fram innholdet. Rytmen øker etterhvert som innholdet blir mere intens, og når handlingen nærmer seg slutten og ting blir roligere, avtar rytmen.

Gjennom hele diktet brukes tegnet for å padle. Det er tempo og rytme som gir mening til dette tegnet. Et annet uttrykk som blir gjentatt, er tegnet som viser at noe beveger seg over henne. Dette tegnet blir gjentatt to ganger under diktets høydepunkt.

I intervjuet med forfatteren, Lucia Daniele, etter framføringen av diktet, får vi ingen tolkning av innholdet. Diktet kan tolkes på mange måter. Diskuter innholdet og hva forfatteren prøver og fortelle oss. Diskuter innhold og tittel. Passer disse to sammen?

Tegnkult april 1996: Jeg ser av Inger Hagerup

Strofen «Jeg ser...» blir gjentatt flere ganger i diktet.

Sammenligninger og metaforer, side 31

Videobok 6: 0:57:50 Pinnsvinet av Inger Hagerup

Her sammenlignes piggene på pinnsvinet med en nålepute.

Rytmen i 9. klasse: 0:56:03 Fremtidsdrømmer

Rytmen i 8. klasse: 0:04:11 Våre liv

Disse diktene kan handle om det samme – menneskets kamp gjennom livet. I diktet *Fremtidsdrømmer* brukes det å ro som en metafor, mens i *Våre liv* brukes å gå på ski som en metafor på det samme.

Rytmen i 8. klasse: 0:03:00 Liv og død

Rytmen i 9. klasse: 0:47:34 Valgets kval

Kan brukes som eksempel når man skal diskutere metaforer.

Kontrast, side 34

Poetry in motion. Original works in ASL. Debbie Rennie: Missing Children

Dette diktet kan brukes som eksempel på kontrast. Det blir her fortalt flere historier. Først møter vi en person som får en løpeseddel med «Missing children» (savnede personer). Deretter får vi tre historier, en fra Nicaragua, en fra Sør-Afrika og en fra Europa. Til slutt kommer vi igjen tilbake til den personen som plukker opp løpesedler om de savnede barna, og vi får se de fem barna det er fortalt om tidligere.

Her finnes mange kontraster. Det er kontrast mellom den personen som ser på løpesedlene og de tre historiene som kommer mellom. I hver av de tre historiene finnes det også kontraster. I den første historien er det en kontrast mellom gutten og hans familie som arbeider på åkeren hvor det tilsynelatende er fredelig, og soldatene som kommer og lager opprør og bråk. I den andre historien ser vi kontrast mellom gravfølget som bærer kisten til det lille barnet og sorgen som preger følget, og soldatene som kommer og skyter mot gravfølget og kisten. I den tredje historien fra Europa møter vi en gutt og hans far der gutten hermer alt hva faren gjør. Når faren lager den bomben som blir kastet, gjør gutten det samme. Her kan man kanskje snakke om en kontrast mellom den uskyldige guttens handling og farens voldshandling. Denne episoden settes i kontrast til jenta som leker, og er glad og fornøyd, og hennes far. Også mellom jenta og faren kan man se en kontrast. Jenta er uskyldig og lykkelig, mens faren blir framstilt med noe skarpere bevegelse og stumper røyken. Håndformen når faren holder røyken kan også assosieres med håndformen til en pistol.

Denne teksten gir rom for mange tolkninger og her er bare noen av dem. Man kan også bruke denne teksten til å se på bruk av rytme for å skape stemning og effekter.

Kortdikt, side 35

Tekstsamlingsvideo 9: 0:00:50 Lauvet skjelv

Tekstsamlingsvideo 9: 0:03:00 Annes bønn

På *Elevbokvideo 6* finnes kortdiktene *Matematikk, Vinter og Blomsten og vepsen*.

Diktet i Grunnboka side 35: *To store maur* finnes på *Rytmen i 5. klasse (2.4 Dikt; 0:09:12)*

Symboler, side 36

Tekstsamlingsvideo 9: 0:44:40 Høstsang av Johan Sebastian Welhaven

I dette diktet snakkes det om en blomst som vokser opp og dør. Diskuter hva dette kan være symbol på. Diskuter gjerne også oversettelse fra norsk til tegnspråk når det gjelder dikt. I tegnspråkversjonen er det gjort flere tolkninger som var nødvendige i bearbeidingen av diktet. Elevene sammenligner tegnspråkversjonen med den originale versjonen for å se om det er tolkninger de er enige/uenige i. Diskuter hvordan diktet kan tolkes. La elevene lage sine egne versjoner av tegnspråkversjonen.

Besjeling, side 38

Videobok 5: 01:10:16: Påskelilje av A.A. Milne

I dette diktet er det gitt sjel til blomsten.

Pop og rock, side 39

Tegnkult april 1996: A kind of Christmas card av Morten Harket bearbeidet og framført på tegnspråk av Con Mehlum.

Dette er en visualisering av tekst og musikk som de elevene som har interesse og forutsetninger for det, kan arbeide videre med. Se på hvordan sinnsstemning og rytme kan komme fram i slike visualiseringer.

Tid for større oppgaver, side 42

1 Rundspørring

Lag en rundspørring om tegnspråkpoesi.

2 Minnevers

Elevene kan lage minnevers på tegnspråk og ta de opp på video.

1-7

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

4 Et «livsløp» i dikt

Se på ulike videoer og finn dikt som passer til ulike stadier i livet. Bruk oversikten under emnet *En lyrisk bukett med dikt, viser og vers* og supplér med andre dikt som finnes på video eller dikt elevene har laget selv.

5 Din personlige diktsamling

Elevene lager sin egen tegnspråkpoesi-video. Lag bakgrunn som passer. Om mulig kan opptakene av diktene foregå andre steder enn i språklaboratoriet. Elevene er da avhengige av et videokamera de kan ta med seg for å finne andre spennende plasser som kanskje understreker innholdet i diktet.

6 Dagens dikt

Gjennomfør dette på tegnspråk.

Prosjektarbeid om lyrikk, side 44

Elevene gjennomfører her prosjektarbeid som beskrevet i grunnboka. Finn ut om elevene vil arbeide med norske dikt eller tegnspråkdikt. Bestem på forhånd hvilken presentasjonsform prosjektet skal ha. Se det som står om prosjektarbeid i innledningen side 19.

Kopioriginal 1–10 i lærerveiledningen til grunnboka

Kopioriginal 3 og 4

Elevene bruker diktene på de ovennevnte amerikanske og svenske videoer og lager gjendiktninger på norsk tegnspråk. Et eksempel på at dette er gjort kan ses på *Videobok 5* hvor Debbie Rennies dikt *Big Dog* vs. *Little Dog* er bearbeidet til norsk tegnspråk. Det originale diktet finnes på videoen *Poetry in motion. Original works in ASL* av Debbie Rennie.

Kopioriginal 5 og 6

Her kan det velges et tegnspråkdikt. Enten fra de nevnte videoer eller et dikt elevene har laget selv.

Forslag til hva som her kan brukes er *Sjømannsvisen* på *Tekstsamlingsvideo 9 0:01:20*.

Kopioriginal 1–10

Elevene gjør oppgaven som beskrevet på kopioriginalene.

Kopioriginal 7 og 8

1 og 2: Arbeid på samme måte men med utgangspunkt i tegn.

3: Her kan elevene velge seg ut en håndform og finne så mange tegn som mulig til denne håndformen. Etterpå setter de seg for å prøve å lage dikt av tegnene. Det er lov å tilføye tegn etterhvert som man arbeider. Framfør gjerne diktet for klassen eller ta det opp på video.

Kopioriginal 9 og 10

Elevene kan lage femradere også på tegnspråk. Linjene vil da ikke nødvendigvis inneholde henholdsvis ett, to, tre, fire og ett tegn på sammen måte som norske ord, men prøv å hold på formen med å starte og slutte med ett tegn (det samme tegnet). Lag tre ytringer i mellom med økende størrelse. Det trenger ikke nødvendigvis være økende antall tegn, det kan også være økende kompleksitet i tegnene (ett tegn uttrykker flere ting).

Oppgave 1–3 i margen på kopioriginalen kan gjøres med utgangspunkt i tegnspråkdikt.

Sidemålet

Grunnboka side 45–77

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i fagplanen i norsk for døve:

- De skal kunne lese nynorsk og bokmål og skrive på hovedmålet for å kunne være aktive deltakere i en nasjonal skriftkultur og erfare at lesing og skriving utfyller hverandre i faglig arbeid og i all skriveopplæring (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «I opplæringa skal elevene:
- om de har valgt å skrive på sidemål, arbeide med formverket i sidemålet» (Hovedmoment 9. klasse)

Tekster til utfyllende arbeid på *Grunnbokvideo 9*:

0:08:15 *Fattigkaren som blei rik*, side 46

Sidemålet

Ifølge L-97 skal elevene lese både på bokmål og nynorsk. Når de har valgt å skrive på sidemål, skal de arbeide med formverket i sidemålet. Oppgavene i grunnboka legger opp til å arbeide med sidemålet der det er naturlig i sammenheng med det daglige skolearbeidet, ikke bare i norskfaget, men også i andre fag.

Læreren må vurdere den enkelte elevs forutsetninger for å arbeide med sidemålet. Døve elever trenger ikke arbeide med alle disse oppgavene da sidemålet for disse elevene spiller en mindre rolle enn det gjør hos brukergruppen til det opprinnelige norskverket. Arbeid med oppgavene kan være en grei måte å orientere elevene om formverket i sidemålet slik at de lettere kan lese tekster på sidemålet.

Å være saklig og usaklig

Grunnboka side 78–105

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget tegnspråk som førstespråk:

- De skal kunne delta i meningssøkende og etterprøvende samtaler og diskusjoner og møter og utvikle seg til aktive og konstruktive samfunnsborgere (Mål for ungdomstrinnet, 8. -10. klasse)
- «I opplæringen skal elevene
- ta opp dagsaktuelle spørsmål til kritisk og etterprøvende samtale, utvikle en idé og begrunne, forfekte og forsvare et standpunkt» (Hovedmoment 9. klasse)
  - «studere informasjons- og debattprogrammer på TV spesielt med tanke på saklighet og usaklighet» (Hovedmoment 9. klasse)

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget norsk for døve:

«I opplæringen skal elevene

- bruke datanettet til kontakt med unge i andre nordiske land og delta i diskusjonsgrupper og gjøre seg nytte av informasjonssøking, systematisering og lagring av innhentet materiale»

Om progresjonen innenfor kapitlet

Siden kapitlet i læreverket primært konsenterer seg om muntlig arbeid med dette emnet, gjør tilleggsheftet også det. Skriftlig argumentasjon tas opp i kapittel 4 «Fra dagbok til essay» og fjernsynsdebatter tas opp i kapittel 8 «En verden av påvirkning».

I diskusjoner er det viktig at alle ser hverandre godt. Om det er en döv elev i en klasse med hørende, må man passe på at eventuelt tolk klarer å henge på debatten og at den døve får med seg hvem som sier hva. Husk at tolken henger litt etter slik at den døve eleven får informasjon etter de andre elevene. Vær oppmerksom på dette slik at den døve slipper å sitte igjen med følelsen av alltid å komme på etterskudd.

Rett til å tale, side 79

Til oppgavene side 80

Oppgave 1–3

Diskuter innholdet i de 17 punktene i talerens rettighetserklæring. Løs oppgavene på side 80 i grunnboka muntlig, svarene kan leses inn på video.

Å begrunne, side 81–82

Til oppgavene side 82

Video: 0:13:05

Å begrunne

Oppgave 1 Finn argumenter for og imot
 (a–d) Elevene studerer dialogen mellom A og B. Les svarene inn på video eller skriv de ned.

Oppgave 2 Folks meninger og dine meninger
 Elevene løser oppgavene muntlig og tar svarene opp på video.

- a) Skriv dyrenavnene på tavla. Elevene finner en kort beskrivelse av hva folk stort sett mener om disse dyrene.
- b) Lag påstander med begrunnelser om hvert dyr som er beskrevet i grunnboka.
- c) Argumenter for eller imot synspunktene.

Oppgave 3

Lag en tegnspråktekst og ta svaret opp på video. Få med så mange argumenter som mulig.

Argumenter og motargumenter, side 83

Til oppgavene side 84

Oppgave 1 Finn argumenter og motargumenter
 Elevene løser oppgaven som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen. Bruk skriftlige stikkord der det er naturlig.

Oppgave 2 Dette mener vi om røyking

Kopioriginal I: Se på de seks synspunktene om røyking og løs oppgaven som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Til oppgavene side 86**Video: 0:14:10***Hva bygger vi argumentene på?*

Diskuter påstand, argument og premisser med utgangspunkt i tegnspråkteksten.

Oppgave 1 Fortsett diskusjonen mellom mor og Tore

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2 Er du enig i premissene?

Kopioriginal II: De fire påstandene (a–d) finnes på kopioriginalen.

Gjør oppgaven muntlig alene eller i klassen, og ta svarene opp på video om ønskelig.

Oppgave 3 Finn premissene

Kopioriginal III: Oppgave a–d finnes på kopioriginal. Oppgaven løses enten muntlig eller skriftlig og svarene tas om ønskelig opp på video.

Oppgave 4 Lag argumentasjonseksempler

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka enten muntlig og tar svarene opp på video, eller skriftlig.

Én sak – flere sider, side 87–88

Elevene leser teksten på side 87 i grunnboka og/eller stoffet gjennomgås i klassen.

Til oppgavene side 88

Følg det som står på side 33 og 34 om ordstyrers, innleders og deltakers oppgaver. Se gjerne på et debattprogram på TV for å vise eksempler. Velg da et program som er tolket for hørselshemmede, eller et debattprogram på *Tegnkult* eller *Tegnsatt*.

Oppgave 1 a og b) Les og noter
Løs oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2 Vi repeterer møteregler
Gjør oppgaven skriftlig som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 3 Diskuter

Gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka muntlig, bruk notater der det er nødvendig.

Oppgave 4 Arranger en debatt
Gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Usaklighet, side 89–92

Kopioriginal IV

De 5 punktene i marginen side 89 finnes på kopioriginal som kan kopieres på overhead og brukes som utgangspunkt i klassediskusjon.

Gå ellers gjennom stoffet om usaklighet felles i klassen og/eller elevene leser teksten i grunnboka.

Hovedtyper av usaklighet

Diskuter måter å være usaklig på. Elevene leser teksten og stoffet diskuteres i klassen.

Video: 0:14:45

Usaklighet

Det er laget en originaltekst til emnet usaklighet. Dette er gjort fordi en del av argumentasjonen i Gretes innlegg er om bruk av lydshort på Internett.

Oppgave 1 Finn eksempler på usaklighet

Elevene skal finne eksempler på usaklighet både i selve innlegget og i kommentarene.

Oppgave 2 Lag et saklig innlegg

- a) Elevene skal finne de argumentene som de mener er gode i selve innlegget.
- b) Elevene skal lage et eget saklig innlegg om tegnspråkpoesi.

Oppgave 3 Vær usaklig

Gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka muntlig, ta teksten opp på video.

Oppgave 4 Diskuter**Kopioriginal V: Billy**

Se på tegneserien på kopioriginalen og diskuter som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen på tegnspråk. Se også kopioriginal 27 og 28 i lærerveiledningen.

En god debattant, side 93

Til oppgavene side 95**Oppgave 1 Dårlig debattant**

Elevene leser teksten på side 93 og 94 og diskuterer stoffet i klassen.

- Elevene gjør oppgaven skriftlig.
- Elevene gjør oppgaven muntlig og tar teksten opp på video.

Oppgave 2 Finn motargumenter

Les påstandene/uttalelsene og finn motargumenter. Les argumenter/påstander og motargumenter inn på video.

Oppgave 3 Lag slagord med håndformrim

Elevene lager slagord med håndformrim.

Oppgave 4 Lag tretrinnsrakett og debattkonkurranse

Gjør oppgavene muntlig, men ellers som beskrevet i grunnboka.

Debatter på Internett, side 96–104

Til oppgavene side 99**Oppgave 1–3**

Elevene løser oppgavene som beskrevet i boka.

Til oppgavene side 101

Oppgave 1–3

Elevene løser oppgavene som beskrevet i boka.

Til oppgavene side 102

Oppgave 1–2

Elevene løser oppgavene som beskrevet i boka.

Kopioriginal: 27–32

Elevene gjør kopioriginalene som beskrevet. I forbindelse med kopioriginal 31/32 kan man ta opp språkbruk på tegnspråk. Hvilke tegn kan man bruke i Stortinget og hvilke tegn passer ikke. Elevene kan lage en liste over synonyme tegn: ett tegn som brukes i en «formell» situasjon og ett som kan brukes i en «uformell» situasjon. Her kan man også snakke om språkbruk i ulike andre situasjoner. Hvilket språk brukes når elevene snakker med hverandre, med familie, med eldre, med rektor, med barn, når man skal holde 17. mai-tale osv. Diskuter hva som gjør at man uttrykker seg forskjellig i de ulike situasjoner og hva som kan skje om man ikke er klar over disse reglene for språkbruk.

Tid for større oppgaver, side 104–105

Oppgave 1 Hvilke argumenter er best?

Elevene løser oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2 En vanskelig situasjon

Elevene løser oppgaven som beskrevet i grunnboka. Ta hensyn til at døve ofte går i små klasser og del opp i grupper ut fra dette.

Oppgave 3 Hvilket debattprogram er best?

Ta utgangspunkt i et debattprogram som er tekstet eller tolket for hørselshemmede. Det er ikke sikkert man klarer å finne tre ulike programmer som er tolket eller tekstet. Bruk det som er tilgjengelig (tolkesituasjonen er under stadig økning), og ta gjerne debattprogrammene på video slik at klassen kan se dem sammen og eventuelt stoppe opp underveis.

Oppgave 4

Løs oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Fra dagbok til essay

Grunnboka side 106–141

Kapitlet er nært knyttet til følgende mål og hovedpunkter i læreplan i faget tegnspråk som førstespråk:

«I opplæringen skal elevene

- undersøke noen sentrale trekk ved sakprosa, f.eks. saklighet, fokus og begrepsbruk» (Hovedmoment 9. klasse)
- «arbeide med et utvalg av humoristisk litteratur og eksperimentere med humor og ironi i egen tekstskaping» (Hovedmoment 9. klasse)

Kapitlet er nært knyttet til følgende mål og hovedpunkter i læreplan i faget norsk for døve:

«I opplæringen skal elevene

- lese essay og skrive essaylignende tekster, lese og arbeide med argumenterende tekster, blant annet debatt innen døvemiljøet, prøve ut struktureringsmåter, spesifisering og generalisering og eksperimentere med virkemidler» (Hovedmoment 9. klasse)
- «arbeide med noen sentrale trekk ved sakprosa, f.eks. grunngiving, saklighet, hva det blir lagt vekt på og begrepsbruk. De skal få erfaring med arbeidsgangen i et prosjektarbeid» (Hovedmoment 9. klasse)
- «framføring av tekst ved hjelp av tale» (Hovedmoment 9. klasse; kommunikasjon ved hjelp av tale)

Tekster til utfyllende arbeid på videoen *Tekstsamling 9*:

Dagbok:

0:04:20 Robert F. Scott: *Mot Sydpolen og tilbake*

Selvbiografi:

0:32:55 Anna Elisabeth Westerlund: *En død mann viser seg*

Petitartikkel og kåseri:

0:39:30 Vito (Øyvind Thorsen): *Om jeg var en Johnsen*

Om progresjonen innenfor kapitlet

Elevene skal arbeide både med tegnspråktekster og norske tekster. På videoene *Grunnbokvideo 9* og *Tekstsamlingsvideo 9* er flere sjangre i kapitlet «Fra dagbok til essay» representert. Skriftlig sjangre vil i hovedsak bli behandlet skriftlig også i dette heftet.

Det er også når man arbeider med tegnspråktekster, naturlig å arbeide prosessorientert. Se artikkel i innledningen om tekstskaping på tegnspråk.

Dagbok, side 107–110

Fiktiv dagbok

Video: 0:19:10

Fra Guri Tuft: *Det året jeg datt*

Dette er et eksempel på en fiktiv dagbok hvor hovedpersonen Sigmund lar sine tanker komme fram.

Autentisk dagbok

Video: 0:21:25

Fra Anne Franks *dagbok*

Dette er et eksempel på en autentisk dagbok hvor Anne skriver til den oppdiktete veninnen Kitty.

Tekstsamlingsvideo 9: 0:04:20

Robert F. Scott: *Mot Sydpolen og tilbake*

Også eksempel på en autentisk dagbok

Til oppgavene side 110

Oppgave 1 Skriv autentisk dagbok

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen. Om dette skal gjøres på tegnspråk eller norsk, er individuelt. Som støtte når elevene skal skrive en norsk tekst, hjelper det å lage teksten på tegnspråk først slik at innholdet er klart. Man har da mere kapasitet til å konsentrere seg om det norske språket. Elevene kan også velge å lage ulike tekster på tegnspråk og norsk. Tegnspråkteksten tas opp på video og arbeides med på samme måte som den norske teksten, og elevene bør gi hverandre respons underveis.

Oppgave 2 Skriv fiktiv dagbok

Elevene arbeider som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen. Se også kommentarer til oppgave 1 over.

Oppgave 3 Subjektive utsagn

Elevene bruker videotekstene og finner subjektive utsagn i dem.

Oppgave 3 Subjektive utsagn

Elevene bruker den norske teksten og finner subjektive utsagn i den. Se om elevene

plukker ut samme utsagn på norsk som på tegnspråk.

Oppgave 4 Undersøk

Foreta en enkel undersøkelse for deretter å lage en utgreiing om emnet. Om utgreiingen skal være på tegnspråk eller norsk (eller begge deler) avgjøres i hvert enkelt tilfelle.

Repetisjonsoppgave (muntlig/skriftlig)

Tips til ekstraoppgaver

Elevene arbeider med oppgavene som beskrevet i lærerveiledningen.

Selvbiografi, side 111–117

Tekstsamlingsvideo 9:

Selvbiografi: 0:32:55

Anna Elisabeth Westerlund: *En død mann viser seg*

Fra det medisinske til det kulturelle

Døves Video 1998: "Mange tunghørte har følt at de faller mellom to stoler. De er verken døve eller hørende. I dette programmet forteller tunghørte Asbjørn Midtskogen åpent om sine problem i oppveksten."

Dette er en sterk selvbiografisk fortelling som avsluttes med hans tanker om ulike holdninger til døve/tunghørte. Den egner seg godt til et tverrfaglig samarbeid i fagene tegnspråk, drama og rytmikk og norsk.

Lærer må selv vurdere om den egner seg for sine elever.

Forslag til hvordan man kan jobbe:

- Det bør settes av god tid til å diskutere/snakke om selve innholdet i fortellingen.
- Elevene kan lage egne resyme på tegnspråk, som tas opp på video. Elevene sammenligner hverandres resyme. Har man lagt vekt på de samme tingene. Hva er tatt med og hva er ikke tatt med. Hva har elevene vurdert som vesentlig osv.
- Etter å ha arbeidet med tekstens innhold skal elevene jobbe med tekstens uttrykkside. Elevene skal vurdere de språklige, dramaturgiske og filmatiske virkemidlene.

Tegnspråk grunnkurs 2

Døves Forlag 1989

På denne videoen forteller Gøsta Rougnø om flere hendelser fra barndommen. Dette er forholdsvis korte tekster.

De ulike tekstene på videoen er nummererte og de aktuelle tekstene har numrene:

87 - handler om da han ble syk og mistet hørselen.

93 - handler om reisen til Øyer Døveskole

103- hans første møte med skolen

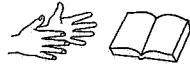
118- om kveldene på gutterommet

Elevene skal i tekstene finne eksempler på språklige virkemidler som gjør tekstene levende.

Se for eksempel på beskrivelser, utdyping, endring av fortellermåter (skifte av synsvinkel, bytte av roller osv.)

- Elevene kan lage en "Syn på saken-plakat" der alle skriver ned sine tanker om det de har sett.

2

Elevene kan dikte videre om hva de tror skjedde på gutterommet om kveldene. Det kan være opp til elevene selv om de vil gjøre dette på tegnspråk eller norsk.

*Oppgave 1 - Undersøk Arild Nyquist:
Samvittigheten*

a-c) Gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka, med utgangspunkt i den norske teksten.

Oppgave 2 Undersøk Åse Gruda Skard: Det første halvsekel

Elevene løser oppgavene som beskrevet med utgangspunkt i den norske teksten.

Oppgave 3 Skriv mer detaljert

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka. Ta utgangspunkt i utsagnene på tegnspråk først, og bygg ut med flere opplysninger. Ta deretter utgangspunkt i de samme utsagnene på norsk og bygg ut disse. Elevene sammenligner hvordan de løste oppgaven på tegnspråk og hvordan de løste oppgaven på norsk.

Oppgave 4 Levende beskrivelse

Avgjør i hvert enkelt tilfelle om oppgaven skal gjøres muntlig eller skriftlig, gjør gjerne begge deler.

Oppgave 5 Boka om meg selv

Denne boka kan lages både på tegnspråk, på video og skriftlig. Elevene kan også lage noen kapitler på tegnspråk og noen kapitler på norsk. Om elevene lager denne boka skriftlig, kan forarbeidet med idédugnad foregå på tegnspråk. Følg ellers det som står i lærerveiledningen og grunnboka.

Tilleggsoppgaver

Oppgave 1 Beskriv scener fra ditt eget liv

Elevene løser oppgaven på norsk eller tegnspråk. Skal elevene skrive en norsk tekst, følg det som står i lærerveiledningen.

Om elevene skal lage en tegnspråktekst;
Tegnspråktekster blir mere levende ved å bruke synsvinkelskift og rollebytte ved gjenfortelling av slike episoder.

Oppgave 2 Skriv kapitler i din egen selvbiografi

Denne oppgaven kan gjøres både muntlig og skriftlig. Avgjør i hvert enkelt tilfelle hva eleven trenger. Om oppgaven gjøres skriftlig, kan forarbeidet gjøres muntlig.

Oppgave 3 Undersøk selvbiografier, biografier og memoarer

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i lærerveiledningen.

Daniella Josberg; *Döv – ja visst* er en selvbiografisk bok av en döv jente. Utdrag fra boka er oversatt til tegnspråk og finnes på videoen *Videobok 5*, mens en biografi over Daniella Josberg finnes på *Elevbokvideo 5*, begge knyttet til Gyldendals norskverk for 5. klasse *Språket ditt 5. klasse* og *Leseboka for grunnskolen* bind 5 og 6.

I boka *Att växa som döv* finnes utdrag fra selvbiografier og biografier av og om døve. Her finnes døve personer som vokste opp på 1700, 1800 og 1900-tallet slik at man også kan se på dette i et historisk perspektiv.

Det finnes også biografier på tegnspråk om Mathias Stoltenberg (*Døves video, 1997*), Olav Hassel (*Døves video, 1998*), Lars Havstad (*Døves video, 1998*) og *Historien om Helen Keller* (*Døves video, 1997*).

Brev til kjente og ukjente, side 118–120

Grunnboka tar for seg «skrive-snakke»-programmer som gjør det mulig at begge personene ser hva den andre skriver i samme øyeblikk som det skrives. I denne forbindelse kan man snakke om tekst-telefon for døve og bildetelefon. Videobrev er for døve et alternativ til skriftlige brev. Elevene kan da brevveksle med andre døve i Norge og andre land.

Til oppgavene side 120

Video 0:24:45

Heil!

Video 0:26:00

Savner du en venn?

Oppgave 1 Svar på pennevenn-annonsen

Elevene tar utgangspunkt i en av annonsene på side 119 i grunnboka (to av dem finnes på tegnspråk), og lager et videobrev som beskrevet i oppgaven.

Oppgave 1 Svar på pennevenn-annonsen

Elevene skriver brev som beskrevet i oppgaven.

Oppgave 2 Skriv et brev om deg selv
Elevene lager et videobrev som beskrevet.

Oppgave 2 Skriv et brev om deg selv
Elevene gjør oppgaven som beskrevet.

Oppgave 3 Skriv til en annen i klassen
Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 4 Brevveksling på skjermen
Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka. Se også innledningen om bruk av IKT i undervisningen.

Formelle brev, side 120–124

Emnet tas bare opp skriftlig da dette også for døve er en ren skriftlig sjanger. Følg det som står i grunnboka og i lærerveiledningen.

Til oppgavene side 123

Oppgave 1–5
Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Petitartikkel, side 124–127

Tekstsamlingsvideo 9:

Petitartikkel: 0:39:30 Om jeg var en Johnsen

Arbeid med emnet

Timene kan godt innledes med en petitartikkel som beskrevet i lærerveiledningen, men da på tegnspråk. Elevene og læreren kan forberede en petitartikkel som framføres for klassen. De kan lage den selv eller ta utgangspunkt i en artikkel de har lest.

Til oppgavene side 127**Oppgave 1** *Petitartikkelen «Maur»*

e) Elevene kan om ønskelig også lage dette leserinnlegget på tegnspråk.

Video: 0:27:25*Kinkig iskjøp***Oppgave 2** *Ironiske utsagn*

Elevene arbeider med tegnspråkteksten og finner en uttalelse som de mener må være ironisk ment.

Se på de ikke-manuelle komponentene i ironiske utsagn.

Oppgave 1 *Petitartikkelen «Maur» (side 125)*

a) Elevene kan øve seg på å lese petitartikkelen høyt dersom de har forutsetninger for det.

b-e) Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2 *Ironiske utsagn*

Elevene ser på den norske teksten og finner ironiske utsagn. Løs oppgaven som beskrevet.

Oppgave 3

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

c) Oppgaven kan løses muntlig av de som har forutsetninger for eller interesse av det.

Kåseri, side 128–129**Til oppgavene side 130****Oppgave 2**

Gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka på tegnspråk. Ta kåseriet eller petitartikkelen opp på video.

Oppgave 1

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka. De elevene som har valgt å arbeide med sidemålet, kan skrive på sidemålet.

Oppgave 3 Prøv deg som kåsør
Elevene gjør oppgaven som beskrevet og framfører teksten på tegnspråk.

Essay, side 130–132

Til oppgavene side 132

Video: 0:33:35
Sverre Asmervik: *Berre ein hund*

Oppgave 1 Se nærmere på «Berre ein hund»
Gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka, men ta utgangspunkt i tegnspråkteksten.

Oppgave 2 Et forsøk på å skrive essay
Elevene kan lage essay på tegnspråk og/eller norsk.

Artikler og utgreiinger, side 133–135

For mer stoff om hvordan det kan arbeides med ulike sjangre og tekstsaking, henvises det til artikler i innledningen.

Elevene kan prøve seg på utdyping av utsagnene i lærerveiledningen side 44 på tegnspråk, norsk eller begge deler.

Strategi-læring

Når elevene skal lese en tekst og organisere alle opplysninger, kan ulike former for såkalte to-kolonnenotater brukes. Her nevnes en av dem.

Hovedidé – detaljer – notater

Denne strategien skal hjelpe eleven til å organisere hovedidéer og detaljer i tekster fra ulike fagområder.

1. Læreren lager en transparent på en tekst til bruk i demonstrering på hvordan viktige hovedmoment understrekes samtidig som lærer og elev finner hovedidéer og detaljer i teksten. Elevene har sin egen papirkopi av teksten slik at de kan lage egne notater samtidig.

2. Bruk kunnskap om forfatterens håndtverk og virkemidler når du viser elevene hvor de kan finne hovedidéer og detaljer i teksten. Om forfatteren bruker retoriske spørsmål for å uttrykke sitt syn, kommer dette med her.

3. Vis elevene hvordan vi kan skrive disse opplysningene som notater på et to-kolonne ark. Se eksempel på hvordan et slikt to-kolonne ark kan se ut. Her er det tatt utgangspunkt i teksten *Stort sett er det tre foreldretyper* som finnes i grunnboka side 134 og *Grunnbok-video 9 0:38:40*.

Snakk om hvordan man kan forkorte spørsmål og andre viktige moment. Bruk ikke hele setninger, men korte fraser til å oppsummere idéer. Vis at hovedidéer som er viktige for innholdet, skrives i venstre kolonne. I høyre kolonne skrives opplysninger som utdyper og forklarer hovedmomentene.

4. Vis elevene hvordan de kan prøve seg selv og gå gjennom opplysninger. Elevene kan dekke høyre kolonne med et papirark og prøve seg selv ved å bruke stikkordene i venstre kolonne. Etter at elevene har fått demonstrert hvordan dette kan gjøres, arbeider de alene eller to og to og bruker sine notater til å øve seg.

Man kan her gå videre med å lage prøver og diskutere med elevene hvordan slike notater kan brukes i forbindelse med prøvelesing. Flere tips finnes i Engen, Liv; Prosjekt CRISS. *Å lære å lære* kapittel 6.

Foreldretyper	Fakta om foreldretyper
Høvdingene	- viser hva som er galt og riktig - autoriteter - milde høvdinge - gode oppdragere
Tyrannene	- hersker - ser seg selv som store – barna som små - resultat: ulydige barn
Slappfiskene	- bryr seg lite - inkonsekvente - harde straffer - aggressive og asosiale barn

Riktig kosthold, Døves Video 1992.

Dette informasjonsprogrammet kan brukes til å vise eksempler på utdyping av momenter i tekst.

1

Elevene skal finne ut hvordan teksten eller avsnitt i teksten hadde blitt hvis kun hovedmomenter var tatt med. Tas opp på video.

2

Sammenlign tekstvariantene. Er de like informative? Er de like engasjerende? osv.

3

Fortelleren sier i begynnelsen av teksten at de fleste dødsårsaker skyldes dårlig kosthold. Han utdyper ikke dette og kommer ikke med faktaopplysninger som kan underbygge denne påstanden. Diskuter om dette er saklig eller usaklig. Hva kan intensjonen med denne påstanden være? Skal den skremme oss til å spise riktig eller er det ment som en interessevekker, slik at vi får lyst til å se resten av teksten?

4

Fortelleren ønsker med denne teksten å få oss til å spise riktig. Diskuter med elevene om tekstens hensikt er oppnådd.

Video: 0:38:40

Stort sett er det tre foreldretyper

Teksten viser hvordan en artikkel blir dersom forfatteren utdyper momentene. Dette kunne vært sagt slik dersom forfatteren ikke har utdypet momentene:

«Noen foreldre opptrer som *høvdinger* overfor barna sine, andre er mer lik *tyranner*, mens den tredje gruppa foreldre best kan betegnes som *slappfisker* når de oppdrar ungene sine.» (fra grunnboka side 133)

Til oppgavene side 135

Oppgave 1 Finn nøkkelsetningen

Elevene gjør oppgavene som beskrevet.

Oppgave 2

Elevene kan ta utgangspunkt i setningene i oppgaven og lage avsnitt av dem. De kan være på tegnspråk eller norsk, eller de kan løse oppgaven både på tegnspråk og norsk.

Oppgave 3

Elevene lager en liste over det som kjennetegner en god lærer eller gode foreldre, og bygger ut disse påstandene til avsnitt på tegnspråk, norsk eller begge deler. Skriv en hel artikkel og/eller hold et foredrag om emnet til slutt. Om elevene skal holde foredrag, er det viktig at de har notater som er funksjonelle.

Argumenterende tekster, side 136–138

Strategi: «Påstand/Bevis-notater»

Dette er en to-kolonnestrategi der elevene lærer hvordan de kan utvikle argumenter og hvordan de kan finne bevis for dem i teksten. Denne strategien vektlegger kritisk tenkning både ved forklarende og fortellende tekster. Elevene tar utgangspunkt i en tekst og leter etter utsagn eller påstand som de skriver i venstre kolonne. Deretter leter de i teksten etter bevis/støtte for argumenter og skriver det i høyre kolonne. Disse notatene bruker de til å skrive argumenterende tekster.

Innføring/modellering:

1. Finn et stykke med innhold som elevene kjenner seg igjen i og som angår dem. Bruk f.eks. tema i teksten *Det finnes noen som gjør noe*.
2. Del klassen i to og bestem hvem som skal være for og hvem som skal være mot. Elevene diskuterer i to-fem minutter.
3. I plenumdiskusjon skrives påstand/bevis-notatene sammen.

Eksempel på påstand/bevis-notater:

Ta utgangspunkt i temaet; Skal det være lovlig å forlate skoleområdet i langfriminuttene? Påstand/Bevis-notatene til dette temaet kan se slik ut:

Påstand:	Bevis
Elevene bør få lov til å forlate skoleområdet i «storefri».	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gir elevene en pause fra skolen, slik at de kommer tilbake med ny energi 2. Lærer elevene mer ansvar 3. Støtter nærbutikkene/kaféene fordi elevene kan handle der i skoletiden
Elevene bør ikke få lov til å forlate skoleområdet i «storefri».	<ol style="list-style-type: none"> 1. Skaper problemer for naboene til skolen 2. Lett å komme for sent til timen 3. Kan fort bli dyrt

Denne type notater er et godt utgangspunkt til drøftingsoppgaver. Vis hvordan egne hypoteser/påstander blir et hovedidéutsagn som elevene støtter med setninger fra bevis/notatene. Disse notatene kan også brukes til lengre tekster.

Teksten kan bygges opp på følgende måte: To hovedsynspunkt presenteres i innledningen. Deretter kommer noen avsnitt som presenterer hver påstand, og støtte for disse. Teksten avsluttes med en kommentar om hvilken av de to påstandene som synes å være mest fornuftig.

Hvordan man kan videreføre denne strategien finnes i Engen, Liv; Prosjekt CRISS. *Å lære å lære.*

Oppgave 1 Undersøk leserbrevene

Video: 0:41:10

Det fins noen som gjør noe

Elevene løser oppgaven ut fra tegnspråkteksten.

Elevene gjør oppgaven som beskrevet ut fra den skriftlige teksten.

Oppgave 2 Skriv leserbrev

Elevene skriver leserbrev som beskrevet i grunnboka.

c) Diskuter hvilke argumenter som holder mål og hvilke som ikke gjør det.

Oppgave 3 Lag forskjellige argumenter (a–b) Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 4 God argumentasjon Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Til oppgavene side 138

*Oppgave 1 Underbygg påstandene
Oppgave 2 List opp motargumenter
Oppgave 3 Skriv leserbrev
Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.*

Oppgave 4 Ditt syn på kirkelig og borgelig konfirmasjon
Elevene løser oppgavene både muntlig og skriftlig. Bruk notater og gjør forberedelsene skriftlig. La det resultere i en muntlig tekst som tas opp på video eller en skriftlig tekst. Klassediskusjonen gjennomføres selvfølgelig på tegnspråk.

Ulike måter å bygge opp sakprosaetekster på, side 139-140

Video: 0:42:55

Generalisering

Dette er eksempel på hvordan man kan gå fra det konkrete til det generelle.

Video: 0:43:55

Motsetning

Eksempel på hvordan to situasjoner kan settes opp mot hverandre som en motsetning

Video: 0:44:40

Årsak og følge

Teksten viser hvordan noe fører til noe annet.

Til oppgavene side 140

Se innledning for mer stoff om tekstsaking på tegnspråk. Oppgavene løses enten på tegnspråk, norsk eller ved å lage tekster på begge språk. Arbeid prosessorientert både på tegnspråk og norsk. Bruk også tidligere nevnte strategier.

Tid for større oppgaver, side 141

Elevene lager tekster både på tegnspråk og norsk.

Video: 0:45:30 *Lov og rett*

Denne teksten kan brukes som en innledning til oppgave 4 *Lov og rett*.

Kopioriginal 33–45:

Kopioriginal 33

Elevene kan lage livsdikt – biodikt, enten på tegnspråk og ta dem opp på video, eller de kan skrive som vist på kopioriginalen.

Kopioriginal 34/35

Elevene kan lage videobrev og ta opp på video eller skriftlige brev.

Kopioriginal 36/37 og 38/39

Elevene gjør oppgavene som beskrevet på kopioriginalen.

Kopioriginal 40/41

Elevene samler stoff og fyller ut kopioriginalen. Teksten kan lages på tegnspråk eller norsk.

Kopioriginal 42/43

Elevene gjør oppgaven primært skriftlig, men kan også gjennomføres dels muntlig og dels skriftlig.

Kopioriginal 44/45

Elevene løser oppgaven enten på tegnspråk og tar svarene opp på video eller de løser den skriftlig.

Prosjektarbeid

Grunnboka side 142–151

Kapitlet er nært knyttet til følgende mål og hovedpunkter i læreplan i faget tegnspråk som førstespråk:

«I opplæringen skal elevene

- møte og utforske litterært stoff og fagstoff gjennom dramatisering og annen framføring, presentere prosjektarbeid og bli bevisst om hva framføringen betyr for opplevelse og forståelse» (Hovedmoment 9. klasse)

Kapitlet er nært knyttet til følgende mål og hovedpunkter i læreplan i faget norsk for døve:

«I opplæringen skal elevene

- arbeide med noen sentrale trekk ved sakprosa, f.eks. grunngeving, saklighet, hva det blir lagt vekt på og begrepsbruk. De skal få erfaring med arbeidsgangen i et prosjektarbeid» (Hovedmoment 9. klasse)
- «framføring av tekst ved hjelp av tale» (Hovedmoment 9. klasse; kommunikasjon ved hjelp av tale)

Hva er prosjektarbeid?

Det som står under prosjektarbeid i lærerveiledningen og grunnboka gjelder også for døve elever. Se også det som står under prosjektarbeid i innledningen. Bestem på forhånd hvilken form resultatet av prosjektarbeidet skal ha. Skal det være et muntlig eller et skriftlig resultat? Uansett resultatets form er det sannsynlig at elevene må bruke både muntlige og skriftlige kilder i arbeidet med å innhente stoff til prosjektarbeidet.

Når man arbeider med et prosjektarbeid, er det viktig å stille spørsmål og å klargjøre for seg selv hva man på forhånd vet vil vite mer om. Når prosjektarbeidet er ferdig, er det viktig å tenke gjennom hva man har lært gjennom arbeidet.

Strategien V-Ø-L kan brukes her. (Engen, L. 1997)

V – Vet

Ø – Ønsker å vite

L – Lærte

Elevene kan bruke følgende skjema som hjelp i dette arbeidet:

Dette vet jeg ...	Dette ønsker jeg å lære mer om ...	Dette har jeg lært ...

I første spalte fyller elevene inn det som kommer fram under en idédugnad i klassen eller grupper, eller de gjør det hver for seg. Det de fyller inn av notater kan rangeres etter styrke. Styrke 1 idéen er hovedidéen, mens detaljer er enten styrke 2, 3 osv. (Engen, L, 1997) Dette hjelper elevene til å se hovedidéer og detaljer og til å organisere læringen for seg selv. Etter endt prosjektarbeid fyller elevene ut siste rubrikk *Dette har jeg lært ...* Denne strategien kan også brukes ved lesing av tekster for å bevisstgjøre elevene om sin bakgrunnskunnskap, hva de ønsker å vite mer om og hva de har lært gjennom et slikt arbeid.

Logg til refleksjon og kommunikasjon

Det som står i lærerveiledningen gjelder også for døve elever, men de døve elevene må også få mulighet til å lage logg på tegnspråk, se innledning her.

Prosjektarbeid, side 143–145

I diskusjon om fotball som tema til prosjektarbeid, kan man trekke inn den lokale døveforenings idrettslag og dens historie og funksjon. For elever i bostedsskole kan man trekke inn døveforeningen i det området kompetansesenteret ligger, og som eleven er knyttet til.

Når man ellers arbeider med prosjektarbeid, må man avgjøre hvilket språk man skal arbeide med. I muntlige forberedelser og idédugnad er det naturlig å bruke tegnspråk og skriftlige notater. Når elevene skal gjennomføre prosjektet og innhente informasjon, er det i enkelte tilfeller naturlig å gjøre dette på tegnspråk, eventuelt ved hjelp av tolk, ved f.eks. intervju av leder i idrettsforeningen, mens det i andre tilfeller er naturlig og nødvendig å bruke skriftlige kilder for kunnskapsinnhenting.

Om prosjektarbeidet skal ende opp med en skriftlig tekst, veggplakater eller muntlig framføring i form av dramatisering eller foredrag, må bestemmes før prosjektet settes i gang. Da vet elevene hva de skal arbeide mot. Om prosjektarbeidet skal ende i et foredrag, er det viktig at elevene øver seg godt slik at de kan stoffet så godt at de kan framføre det kun ved hjelp av notater. Elevene må skrive funksjonelle notater i forhold til framføring. Dette gjelder også om teksten skal tas opp på video.

Loggen som skrives under arbeidet kan være både på tegnspråk, på video og skriftlig.

Se ellers det som står i elevboken side 143–145.

Til oppgavene side 146

Oppgave 1 Et yrke

Elevene gjør oppgaven som beskrevet. Her kan man også trekke inn døvehistorien ved å se på de typiske s-yrker døve ble opplært i (skomakere, snekkere, skreddere).

Oppgave 2 Dramatiser en hendelse fra lokalhistorien

Se på døvehistorien om det er hendelser som kan dramatiseres. Eksempel på emner er:

- undervisningsmetoder
- døveforeningens historie
- døveskolenes grunnlegging
- kampen for å bevare døveskolene i 1991

- Elevene kan også se på dramatiseringer fra døvehistorien, for eksempel *En liten døvehistorie*, skuespill laget av drama valgfaggruppe ved innvielsen av A.C. Møller skole, eller *Andreas Christian Møller* spilt av Trondheim Døveforening under kulturdagene i 1991. Videokassetter fra disse to forestillingene kan bestilles fra Møller Kompetansesenter.

Oppgave 3 Person fra norskboka

Ta gjerne utgangspunkt i noen av de døve kunstnere som er blitt presentert i 6. og 7. klasse. 6. klasse tok for seg norske døve kunstnere mens 7. klasse tok for seg nordiske. Begge er utgitt på Gyldendals forlag og knyttet til norskverket *Språket ditt*.

Det kan også tas utgangspunkt i noen av de sentrale skikkelsene i døvehistorien. Se neste kapittel *Tegnspråkets historie fra norrøn tid og fram til i dag* side 60.

Oppgave 4 En «frimerkedikter»

Elevene gjør som beskrevet i oppgaven. På videoen *Kunstnere 6* finnes et bilde av Mathias Stoltenberg som kom ut i «barneåret» 1979. (Bildet er et portrett av en jente.)

Oppgave 5 Kulturprogram

Elevene gjør oppgaven som beskrevet.

Oppgave 6 Utsmykking av et rom på skolen

Elevene gjør oppgaven som beskrevet.

Følg ellers det som står i grunnboka og avgjør i hvert tilfelle hvilket arbeidsspråk og framføringsspråk som skal brukes.

Foredraget – en sentral muntlig sjanger, side 148–150

Grunnboka side 148

3 Manuskriptet utarbeides

For døve er det som oftest greiere å forholde seg til manus i stikkordsform. På den måten blir framføringen mer naturlig og tegnspråket bedre.

4 Innøving av foredraget

Bruk gjerne videoopptak for å øve inn og se gjennom foredraget.

5 Framføring av foredraget

Se også kopioriginal VI for råd om framføring av foredrag.

Til oppgavene side 151

Oppgave 1–6

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Kopioriginal 46–47:

Kopioriginalene brukes som de er.

Tegnspråkets historie fra norrøn tid og fram til i dag

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget tegnspråk som førstespråk:

«I opplæringen skal elevene:

- arbeide med hvordan tegnspråket og talespråket i Norge har forandret seg fra norrøn tid og fram til i dag, og vurdere hva som har påvirket og påvirker språkutviklingen
- arbeide med døves situasjon i et internasjonalt perspektiv gjennom originallitteratur og temaer, f.eks. håndalfabetenes historie, tegnspråk, sentrale skikkelser og døveundervisningens historie, og tilegne seg og få kjennskap til ulike håndalfabeter, f.eks. det greske, det pakistanske og det hebraiske, og lære det internasjonale alfabet
- arbeide med tegnspråkets historie fram til ca. 1965, få innsikt i tegnspråkets utvikling gjennom tegnspråkeksempler og tekstutdrag og se hvordan språk og samfunnssituasjon kan påvirke hverandre
- analysere og redegjøre for forholdet mellom tegnspråk og norsk og ulike kommunikasjonssystemer, f.eks. tegn og tale, tegn som støtte for munnnavlesning, internasjonal kommunikasjon og Gestuno
- lære om barns språkutvikling og se den i sammenheng med hvordan de selv uttrykte seg som barn»

Tekster til utfyllende arbeid:

Kommunikasjon. Døve barn i seks familier utgitt ved Møller kompetansesenter, 1998.

Døve mennesker før oss utgitt ved Møller kompetansesenter, 1990.

Internasjonal drama og mimefestival, Brighton 1990. Teaterstykket "The Last Flickering Light of Hope" spilt av Doncaster Branch, England gir et bilde av tegnspråkets historie der (Spesialbestilling Møller kompetansesenter).

Undersøk også om det er noe i forbindelse med emnene her som er utgitt etter at dette heftet ble skrevet. Det kan også være nyttig å bruke tegnsattprogrammer. Disse programmene tar ofte opp interessante tema om tegnspråk og døvekultur.

Barnespråk

L-97 sier;

– lære om barns språkutvikling og se den i sammenheng med hvordan de selv uttrykte seg som barn.

Elevene ser på barns kommunikasjon og på hvordan barn uttrykker seg. Elever som har videoopptak av seg selv som barn, kan bruke disse til å analysere slik det er beskrevet nedenfor. Der slikt materiale ikke finnes, kan videoen *Kommunikasjon. Døve barn i seks familier* utgitt ved Møller kompetansesenter 1998 brukes. Se etter følgende:

- håndform
- tegnenes utførelse
- ikke-manuelle komponenter
- munnstilling
- referanser
- lokalisasjon

Det er her hentet noen eksempler fra denne videoen for å vise noen av punktene.

Eksemplene er hentet fra 2. *Familien Jøsang/Vågen, Stavanger*.

Camilla 2 år forteller eventyret «Gullhår og de tre bjørnene»:

– Se på hvordan moren først sier at Camilla ligner Gullhår og Camilla gjentar dette. Se på hvordan hun beskriver Gullhår og hvordan hun forteller at Gullhår gikk fortere og fortere. Se på håndformene i Camillas tegnspråk når hun sier dette. Hvordan skiller de seg fra «voksenspråket» til moren?

– Se på når hun forteller at hun gikk inn i huset og det var stille og ingen var der. Hvordan bruker Camilla synsvinkelskift for å fortelle at Gullhår åpnet døren og kikket inn?

– Se på hvordan hun deretter forteller at Gullhår ble trett og ville sove. Camilla sier at Gullhår ble vekket. Moren hjelper henne og sier at det var de tre bjørnene som var kommet hjem. Her utelater Camilla referansen til hvem som vekket Gullhår.

– Når Gullhår løper ut av huset til bjørnene og blir holdt i armene, må Camillas mor komme inn og spørre hvem som holdt Gullhår i armene. Det var moren til Gullhår. Camilla mangler her referanse til hvem som holdt Gullhår i armene.

– Se på munnstilling i Camillas språk. Hvordan er denne i forhold til «voksenspråket» og Caspers språk?

Camilla 2 år vil også fortelle eventyret om reve-enka:

– Se på diskusjonen om hvordan det banket på døra. Camilla forteller at det banket forsiktig på døra, Casper viser henne at det banket kraftig på døra slik at huset rister. Casper hjelper Camilla litt videre og sier at det banket på døra og huset ristet. Camilla gjentar dette, men har feil orientering på tegnet HUS. Casper viser henne riktig orientering på tegnet og Camilla retter med morens hjelp opp sitt eget tegn.

Bruk flere av tekstene på videoen og se på hvordan barna uttrykker seg i samspill med voksne. Elevene kan lage en liten oppsummering i form av en faktatekst/foredrag om hva som skiller barnespråk fra voksenspråk.

Kommunikasjonsformer

L-97 sier;

– analysere og redegjøre for forholdet mellom tegnspråk og norsk og ulike kommunikasjonssystemer, f.eks. tegn og tale, tegn som støtte for munnavlesning, internasjonal kommunikasjon og Gestuno

Diskuter i klassen hva som er forskjell på de ulike kommunikasjonsmåtene og i hvilke situasjoner de brukes. Se på talene (grunnbokvideo 9) *La døveskolen leve* 1:33:40 og *Åpning av døves kulturdager 1991* 1:36:25. Se på språkbruken og diskuter.

Oppgave 1

Elevene kan lage dramatisering av situasjoner hvor de benytter ulike kommunikasjonsformer. Elevene går sammen to eller tre. Hvor mange situasjoner hver gruppe dramatiserer avhenger av størrelsen på klassen. Alle situasjonene skal dekkes. Ta disse dramatiseringene opp på video.

- Dramatiser en situasjon hvor det brukes tegn og tale.
- Dramatiser en situasjon hvor det brukes tegn som støtte for munnavlesning.
- Dramatiser en situasjon hvor det blir brukt internasjonal kommunikasjon eller Gestuno. Gestunotegn kan finnes i boka GESTUNO International Sign Language of the Deaf.
- Dramatiser en situasjon hvor det brukes norsk tegnspråk.

Se på videoopptakene etterpå og diskuter forskjeller i kommunikasjonsmåter og i hvilke situasjoner de ulike kommunikasjonsformene er funksjonelle.

Elevene kan gjøre det samme som over, men dramatisere situasjoner hvor «feil» kommunikasjonsmåte blir brukt. For eksempel situasjoner hvor elevene snakker med hverandre og bruker internasjonal kommunikasjon, eller hvor de som sydenturister snakker i vei på sitt eget språk.

Elevene kan ta utgangspunkt i opptakene av de ulike dramatiseringene og lage en redegjørelse for forskjellene i de ulike kommunikasjonsformene. Redegjørelsen kan tas opp på video eller framføres som foredrag.

Oppgave 2

Se på forholdet mellom norsk og tegnspråk.

NTS (norsk tegnspråk)

– Se på hvilke elementer NTS har fra norsk talespråk. Munnstillingen i enkelte tegn i NTS er direkte hentet fra norsk talespråk, mens andre tegn har en annen munnstilling enn det norske ordet. Syntaks er forskjellig i disse to språkene og man finner ikke et tegn for hvert norske ord eller et norsk ord for hvert tegn.

Tegn og tale: Her vil man finne en norsk syntaks og norske munnbevegelser. Her følger et tegn for hvert norsk ord og språket blir stivt.

Tegn til støtte for munnavlesning: Her vil man finne talespråk hvor enkelte tegn brukes for å lette munnavlesningen.

Elevene kan gjennomføre prosjekt hvor de filmer ulike typer kommunikasjon i sine omgivelser. Etterpå går de sammen og lager analyser av de ulike kommunikasjonsformene med tanke på forholdet mellom tegnspråk og norsk. Arbeidet kan ende i en framføring (foredrag) og/eller en videotekst hvor elevene redegjør for ulike kommunikasjonssystemer.

Håndalfabeter

L-97 sier;

– arbeide med døves situasjon i et internasjonalt perspektiv gjennom originallitteratur og temaer, f.eks. håndalfabetenes historie, tegnspråk, sentrale skikkelser og døveundervisningens historie, og tilegne seg og få kjennskap til ulike håndalfabeter, f. eks. det greske, det pakistanske og det hebraiske, og lære det internasjonale alfabet

Video: 0:47:40

Håndalfabeter fra andre land

0:47:40 Konstantinos Gargalis fra Hellas

0:49:25 Chris Dunn fra Australia

0:51:20 Victor Smaltser fra Russland

0:55:30 Jung Sun Kim fra Korea

0:57:00 Nilwan Pitipat fra Thailand

0:59:00 Teresa Muianga fra Mosambique

1:03:05 Eva Hovergren fra Sverige

Kopioriginal VII Det internasjonale håndalfabetet

Kopioriginal VIII Det greske håndalfabetet

Kopioriginal IX Det russiske håndalfabetet

For å undersøke andre håndalfabeter kan man søke på Internett. På siden <http://www.denhaag.org/vital/gebarenfabriek/alfabet/html> (februar 1999) finnes det amerikanske, det britiske, det greske, det russiske og det nederlandske håndalfabet. Søk også på ulike lands døveforeninger og se om håndalfabeter er lagt ut.

Kan også bestille heftet: *Internationella handalfabetet* fra Tecken Grafik. Heftet inneholder håndalfabeter fra 30 forskjellige land. Som kopioriginal i *Tilleggshefte 8* finnes eksempler på historiske håndalfabet og i *Tilleggshefte 6* finnes det norske enhåndalfabetet, det norske tohåndalfabetet, det svenske og det danske håndalfabetet. I *Felix Fabula 2* for døve elever og *Tilleggshefte til Lyse idéer 2* finnes det samiske håndalfabetet. I *Felix Fabula 1* for døve elever og *Tilleggshefte til Lyse idéer 1* finnes det britiske en- og tohåndalfabetet.

Oppgave 1

Elevene ser på de ulike håndalfabetenene (også de historiske) og finner likheter og forskjeller. Lag gjerne en plansje for å vise de ulike håndalfabeter og likheter og forskjeller mellom dem. Lek med håndalfabetenene og bokstaver ulike ord for hverandre. Her er det også aktuelt å ta opp ulike skriftsystemer og se disse i sammenheng med ulike håndalfabeter.

Oppgave 2

I video-opptakene av håndalfabeter fra andre land forteller de forskjellige personene litt om seg selv og det landet de kommer fra. Legg opp til diskusjoner rundt dette og sammenlign med hvordan det er i Norge.

Tegnspråkets historie

L-97 sier;

– arbeide med hvordan tegnspråket og talespråket i Norge har forandret seg fra norrøn tid og fram til i dag, og vurdere hva som har påvirket og påvirker språkutviklingen

– arbeide med tegnspråkets historie fram til ca. 1965, få innsikt i tegnspråkets utvikling gjennom tegnspråkeksampler og tekstutdrag og se hvordan språk og samfunnssituasjon kan påvirke hverandre

Noen av momentene nedenfor er hentet fra Veiledning for Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L-97) (1998): *Tegnspråk som førstespråk*. KUF.

Oppgave 1

Elevene kan gjennomføre et prosjektarbeid som går ut på å finne historiske forandringer i døves situasjon og tegnspråkets utvikling. Elevene kan deles i grupper hvor de tar for seg én periode hver. Det kan for eksempel deles i følgende perioder:

- fram til 1880
- 1880–1950
- 1950–1965

Elevene finner fram til hvilke levekår døve hadde, hvilke tilbud/mangel på tilbud de hadde i samfunnet, og hva som dokumenteres om tegnspråk fra de ulike tidsperiodene. Elevene kan også prøve å finne ut hvilke ulike faktorer som kan ha påvirket døves og tegnspråkets status i tidsperiodene. Elevene kan intervjuere eldre døve og finne ut hvordan deres opplæringstilbud og sosiale situasjon var da de var unge. Elevene kan se på hvordan skoletilbudet og det sosiale tilbudet var. Se også på døveforeningenes rolle i de døves sosiale liv, og sammenlign gjerne med hvilken rolle døveforeningene har for døve i dag.

Oppgave 2

Elevene kan ta kontakt med eldre døve som kan fortelle om hvordan tegnspråket var i deres skoletid og hvilke forandringer i språkbruk de har oppdaget hos seg selv over tid. Elevene kan også se på videotekster der eldre døve forteller, og studere deres språkbruk.

Elevene kan se på

- tegn som fantes før og som finnes nå
- tegn som har endret seg
- tegn som ikke fantes før, men som finnes nå
- elevene kan se på ikoniske tegn og arbitrære tegn og undersøke hvorfor mange tegn har utviklet seg fra å være ikoniske til å bli arbitrære.

Elevene analyserer de tegnene de eldre døve bruker og sammenligner med dagens tegn. Diskuter hvorfor tegnene har forandret seg og prøv å lokalisere tegnene geografisk dersom de fremdeles er «levende».

Framstilling av prosjektet

For å presentere disse to oppgavene kan elevene lage en utstilling, en videotekst, en skriftlig tekst, et foredrag. I dette arbeidet kan elevene se på videotekster der eldre døve forteller. Her kan videoen *Døve mennesker før oss* utgitt ved Døves Forlag/Møller kompetansesenter 1990 brukes. Her får man først en kort innføring i døvehistorien før 1825 og deretter er det intervju med døve født i tidsrommet 1895 til 1925.

Døveundervisningens historie

L-97 sier;

– arbeide med døves situasjon i et internasjonalt perspektiv gjennom originallitteratur og temaer, f.eks. håndalfabetenes historie, tegnspråk, sentrale skikkelser og døveundervisningens historie, og tilegne seg og få kjennskap til ulike håndalfabeter, f.eks. det greske, det pakistanske og det hebraiske, og lære det internasjonale alfabet

Video: 1:03:40

Trondheim døveforening: *Andreas Christian Møller*

Teaterstykket ble vist på døves kulturdager i Trondheim 1991. Det handler om grunnleggeren av Norges første døveskole, Andreas Christian Møller. Stykket kan brukes som innledning til døveundervisningens historie da det inneholder mange historiske fakta.

Prosjektarbeid

Elevene kan lage et prosjekt om døveundervisningens historie i Norge. Del gjerne opp i tidsepoker: tiden før 1760, 1760-1880, 1880 og fram til i dag. Denne inndelingen er hentet fra *Dövas historia* av Per Eriksson utgitt av SIH Läromedel 1994. Man kan også lage snevrere inndelinger.

Se på

- hvor og når de første døveskolene ble startet
- hvilken metode som ble brukt i undervisningen
- hvilket syn på døve og tegnspråk var typisk for den aktuelle tiden.

Her kan man bruke ulik litteratur (se liste under) og man kan bruke personer i nærmiljøet. For eksempel kan en gå ut og intervju eldre døve.

Prosjektarbeidet kan ende i fagtekster enten på norsk eller på tegnspråk, veggaviser, dramatisering av de ulike tidsepoker o.l.

Aktuell litteratur til dette arbeidet:

Bøker:

Eriksson, Per (1994): *Dövas historia*. SIH Läromedel. Örebro.

Schröder O.-I. (1978): *Døveforeningen 1878-1978: Fra de døvstummes forening i Christiania til Oslo døveforening - et 100-års jubileum*.

Skjølberg, Trygve (1989): *Andreas Christian Møller*. Døves Forlag A.s. Bergen.

Sander, Thorbjørn (1980): *Med landets døve gjennom hundre år. Første del*. Døves trykkeri A.s. Bergen. Side 9-34.

Trondheim Døveforening; *75 år beretning*. Døves trykkeri A.s. Bergen. Side 15-17.

Video:

L'Abbe De L'Epee; en film av Michel Rouviere. Produsert av det franske døveforbundet.

Dette er en 45 minutter lang dramatisering av L'Epees liv og arbeide. Det er ingen stor skuespillerkunst, men kan være grei å bruke for å gi elevene et innblikk i tiden og synet på døve. Filmen er med fransk tale og tegnspråk og teksten på engelsk. Tekstingen er meget enkel slik at elever i niende klasse oppfatter innholdet, iallefall med litt støtte. Filmen fås ved henvendelse til det franske døveforbundet.

Døve mennesker før oss utgitt ved Døves Forlag/Møller kompetansesenter 1990.

En liten døvehistorie Drama valgfag 91/92 Tr.heim Off. skole for døve (spesialbestilling Møller Kompetansesenter.

Litteratur og språkhistorie

1814–1870

Grunnboka side 152–185

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget tegnspråk som førstespråk:

«I opplæringen skal elevene:

- møte tekster av forfattere som for eksempel Camilla Collett, Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas Lie, Aleksander Kielland og Amalie Skram, og få et bilde av tiden de levde i, og hva de var opptatt av»

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget norsk for døve:

«I opplæringen skal elevene:

- lese et utvalg tekster av forfattere som f.eks. Camilla Collett, Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas Lie, Aleksander Kielland og Amalie Skram, og få et visst bilde av den tiden de levde i, og hva de var opptatt av
- fordype seg i nasjonalromantikken og se hvordan den vokste fram innen litteratur, språk, musikk og bildende kunst
- finne ut noe om utviklingen av språk og skrift gjennom tekster. De skal arbeide med litteratur, litteraturhistorie og språkhistorie i sammenheng, sette forfattere de arbeider med inn på en tidslinje og samtale om
- sammenhengen mellom litteratur og sosial og politisk historie for å forstå hvordan diktning, språk og samfunnssituasjon kan påvirke hverandre»

Tekster til utfyllende arbeid

Bjørnstjerne Bjørnson: *En glad gutt* utgitt ved Døves video 1997

Norsk filminstitutt har utgitt både dokumentarfilmer og spillefilmer med noen av de aktuelle forfatterne som blir nevnt i dette kapitlet. Disse filmene kan brukes for å visualisere stoffet for elevene. De fleste av filmene har ikke tekst og bør derfor tolkes for elevene. Filmene kan både kjøpes og leies hos Norsk filminstitutt.

Bjørnstjerne Bjørnson:

Bjørnstjerne Bjørnson 1832–1910. En dokumentarfilm, 26 minutter

Henrik Ibsen:

Bilder fra Henrik Ibsens liv. En dokumentar om forfatteren, 29 minutter

Vildanden. Spillefilm basert på skuespillet, 106 minutter

Fru Inger til Østråt. Spillefilm basert på skuespillet, 100 minutter

Fem ganger et dukkehjem. Utdrag fra fem film- og TV-versjoner, 57 minutter

Terje Vigen. Spillefilm, 46 minutter

Henrik Ibsen. Ungdomsbiografi, 30 minutter

(Opplysninger hentet fra katalogen *Norsk litteratur på film og video 1998* fra Norsk filminstitutt)

Folkeopplysning og romantikk (1814–1845), side 153

Om progresjonen i kapitlet

I kapitlet er det lagt opp til at elevene skal få kjennskap til denne perioden og de forfatterne grunnboka og tekstsamlingen tar opp, samt studere norsk kultur og språkhistorie. Fagstoffet om forfatterne må gås gjennom muntlig samtidig som elevene leser og skaffer seg opplysninger. Tegnspråkets historie er tatt opp i eget kapittel i dette tilleggsheftet.

Strategi for lesing av faktatekst

Et hovedprinsipp i all læring er at elevene må aktivisere sine bakgrunnskunnskaper. Læreren må da hjelpe elevene til å finne ut hva de vet om et emne, og hjelpe dem til å finne ut hvordan de kan bruke denne kunnskapen i forståelsesprosessen. Det er også viktig at elevene får den kunnskap de trenger før de begynner å lese, og at de får tips om hva de skal konsentrere seg om når de leser teksten. (Engen, Liv, 1998, side 3) Se også innledning om tekstforståelse.

La elevene få bli engasjert i lærestoffet og stille egne spørsmål. Ha ofte klassediskusjoner om emnene som blir tatt opp slik at elevene kan uttrykke det de vet og få svar på og sette på plass ting de er usikre på.

Som en læringsstrategi kan man bruke V-Ø-L-strategien som beskrevet på side 56. En annen strategi som kan brukes, er at elevene går sammen i par og diskuterer teksten de har lest. Les avsnitt for avsnitt eller side for side. De kan si hva de vil om teksten. Gjennom samtale vil elevene oppdage at de forstår innholdet. Elevene skal til slutt skrive ned spørsmål de vil ha svar på fra hele klassen. (Engen, Liv, 1998, side 32)

En annen læringsstrategi er å la elevene stille spørsmål mens de leser. Dette hjelper elevene til å ha en aktiv holdning til teksten og understreker den viktige betydning av å spørre. Benytt elevenes spørsmål i klassesamtaler og la elevene forstå at spørsmålene tas på alvor. (Engen, Liv, 1998, side 35)

For flere konkrete eksempler på strategier, se Engen, Liv 1998; *Å lære å lære*.

Til oppgavene side 158

Oppgave 1–5

Elevene løser oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Til oppgavene side 162

Oppgave 1 Les og noter

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2 Tegn et dikt

Elevene løser oppgavene som beskrevet i grunnboka. De kan eventuelt tegne et dikt de har sett på tegnspråk f.eks. fra kapitlet «Lyrikk» i denne boka.

Oppgave 3
Elevene løser oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Hva er romantikken? side 163–164

Til oppgavene side 164

Oppgave 1 Les og noter

Oppgave 2 «Guldhornene»
Elevene løser oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Hva er nasjonalromantikk? side 165–170

Til oppgavene side 167

Oppgave 1 «Brudeferd i Hardanger»

Elevene kan løse oppgaven enten på tegnspråk eller på norsk.

Oppgave 2 Oversett til moderne norsk.

Video: 1:31:10

Hans Gude: *Brev til kona Betsy*

Gjør oppgaven som beskrevet. Bruk tegnspråketeksten til hjelp for å oppfatte innhold i teksten før de sammenligner Gudes dansk-norsk og bokmål.

Oppgave 3 Skriv fritt fra et bilde

Elevene gjør oppgaven som beskrevet. Velg arbeidsspråk ut fra hver enkelt elevs forutsetninger og ønsker.

Til oppgavene side 170

Oppgave 1 Les og noter

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2 Skriv en bildeanalyse

Elevene lager en bildeanalyse enten på tegnspråk eller norsk. Ta utgangspunkt i huskelista i grunnboka. Bruk notater og ta eventuell tegnspråkversjon opp på video.

Mellom romantikk og realisme, side 171–184

Ivar Aasen (1813–1896)

Tegnsatt mars 1996: Ivar Aasen

I denne teksten trekkes det paralleller mellom Ivar Aasens fornorskingsarbeid og tegnspråkets utvikling. Teksten brukes som diskusjonsgrunnlag og som en videreføring av det stoffet som finnes i grunnboka.

Spørsmål til teksten om Ivar Aasen (i Tegnsatt mars 1996):

Hvem var Ivar Aasen?

Hvordan var skriftspråket i Norge på 1800-tallet?

Første gang det ble brukt norsk dialekt i prekenen i kirka var 1. juledag 1889 i Ørsta. Hvilken parallell trekkes her til døves kamp for eget språk?

Hvorfor ville Ivar Aasen knytte skriftspråket til talespråket og hvordan trekker fortelleren her paralleller til døves kamp for aksept for sitt eget språk?

Hvordan gikk han fram da han ville lage et felles skriftspråk basert på norske dialekter?

Diskusjonstema:

Hvorfor er det for døve viktig med undervisning i og på tegnspråk. Hvilke paralleller kan man her trekke til Ivar Aasens arbeid med et eget norsk skriftspråk basert på dialekter?

Til oppgavene side 174

Oppgave 1 Les og lær

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka og med utgangspunkt i diskusjonen om tegnspråkteksten på *Tegnsatt mars 1996*.

Oppgave 2 Hvor mye husker du av «Nordmannen»?

Om elevene har kjennskap til *Mellom bakkar og berg ut med havet* kan man gjennomføre denne oppgaven som beskrevet. Hvis ikke kan man bruke teksten til sangen og bli kjent med innholdet i den. Diskuter hvorfor elevene tror dette diktet ble så populært i Norge.

Oppgave 3 Dikt videre

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 4 Hvordan står det til med respekten for dialektene, bunader og nynorsk i dag?
Løs oppgaven som beskrevet. Elevene lager teksten enten på tegnspråk eller på norsk.

Oppgave 5 Ivar Aasens dagbok

Gjør oppgaven som beskrevet. Lag teksten enten på tegnspråk eller skriftlig.

Aasmund Olavsson Vinje (1818–1870)

Til oppgavene side 176

Oppgave 1 Les og noter

Oppgave 2 Hva går toisynet ut på?

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Camilla Collett (1813–1895)

Til oppgavene side 178

Oppgave 1 Les og noter

(a–d) Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910)

Bjørnstjerne Bjørnson: *En glad gutt* utgitt ved Døves Video 1997

Til oppgave side 182**Oppgave 1 Les og noter**

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 2 Om Bjørnson levde i dag

Lag en tale på maksimum 5 minutter på tegnspråk som leses inn på video. Bruk notater til forberedelser og innspilling eventuelt framføring for klassen.

Oppgave 3 Lag et skolevers

Elevene kan lage vers både på tegnspråk og skiftelig.

Henrik Ibsen (1828–1906)**Til oppgavene side 184****Oppgave 1 Les og noter**

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Oppgave 2 Studer rimmonsteret i Peer Gynt

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Oppgave 3 Lag en moderne versjon av Peer Gynt

Elevene gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Tid for større oppgaver, side 185**Oppgave 1 Lag en nasjonalromantisk aften**

Lag en nasjonalromantisk aften med foredrag om nasjonalromantikken og forfattere fra den tiden. Vis bilder og fortell om bildene fra nasjonalromantikken. Lag veggaviser og andre utstillinger (tverrfaglig med kunst- og håndverksfaget) som viser nasjonalromantikken.

Oppgave 2 Lag et portrettgalleri på en tidslinje

Gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka. Det er også mulig å gjøre denne oppgaven muntlig ved at elevene holder foredrag og setter forfatterne på en tidslinje.

Oppgave 3 Lag fortellerteater

Gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka. Elevene lager fortellerteater. Bruk ulik litteratur til innhenting av informasjon ut over det som står i grunnboka. Legg vekt på fortellerkunsten.

Oppgave 4 Lag spor i ord

Elevene løser denne oppgaven skriftlig og presenterer tekstutdrag for hverandre på overhead eller lignende. Om elevene gjenforteller tekstene på tegnspråk, mister man mye av det som er karakteristisk for de enkelte forfattere i denne perioden, f.eks. rim og språkform. Ta derfor utgangspunkt i skriftlige tekster her.

Oppgave 5 Språkhistorie

Elevene kan gjøre denne oppgaven enten på tegnspråk og ta resultatet opp på video, eller legge stoffet fram som et foredrag. De kan og gjøre oppgaven skriftlig som beskrevet i grunnboka.

Denne oppgaven kan også knyttes til kapitlet om Tegnspråkets historie fra norrøn tid og fram til i dag.

Kopioriginal 48–51:

Kopioriginalene brukes som de er.

Jeg vil holde en tale

Grunnboka side 186–201

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget tegnspråk som førstespråk:

- «De (elevene) skal oppleve scenekunst som uttrykk og dramatisk metode og lære at det skrevne ord blir levende gjennom dramatiske aktiviteter.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «De (elevene) skal kunne uttrykke seg på ulike sjangrer på tegnspråk.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «Møte eksempler på taler og drøfte ulike virkemidler» (Hovedmoment 9. klasse)
- «Elevene skal kunne bruke språket sikkert i ulike situasjoner til ulike formål, og de skal dyktiggjøre seg i å utnytte mulighetene som ligger i bruken av ulike sjangrer» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «Elevene skal utvikle evnen til å lytte, oppleve, vurdere og uttrykke seg på tegnspråk ... (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «De skal lære at tegnspråk og skriftlig norsk utfyller hverandre i faglig arbeid...» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «Elevene skal ha kunnskaper om ulike sjangrer både når det gjelder innhold form og bruk.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedpunktene i læreplan i faget norsk for døve:

- «lese noen taler av nordmenn og utlendinger, f.eks. Håkon 7., Fridtjof Nansen, Abraham Lincon, Winston Churchill og Martin Luther King, drøfte bruken av virkemidler og lære noe om retorikk.» (Hovedmoment 9. klasse)

Tekster til utfyllende arbeid på *Grunnbokvideo 9*:

1:40:05 Håkon 7.: *Rett tale til rett tid*

1:33:40 *La døveskolen leve*

1:36:25 *Åpning av døves kulturdager*

1:41:55 Martin Luther King: *Jeg har en drøm*

Tekster til utfyllende arbeid på videoen *Tekstsamlingsvideo 9*:

0:47:10: Jarlen av Spencer: *Minnetale for prinsesse Diana*

Om progresjonen innenfor kapitlet

Elevene skal arbeide med både private og offentlige taler. Bruk tegnspråktekstene som grunnlag for diskusjon i arbeidet med taler. Elevene bruker skriftlige notater ved framføring av taler på tegnspråk. Se derfor her på stikkordskriving og stikkordenes funksjon i forbindelse med taler på tegnspråk.

Dramaaktiviteter kommer inn for å bevisstgjøre elevene sitt eget kroppsspråk og måten de snakker på i ulike situasjoner. Eksempler på dramaaktiviteter kommer under oppvarmingsøvelse til emnet Stemmen er sjelens speil og under Alternativer til kopioriginal 52 til 60.

For de tykke og de smale, side 187–188

Til oppgavene side 188

Oppgave 1 Jeg vil holde en tale til ...

Elevene holder tale på tegnspråk og bruker stikkord og notater som støtte når de skal framføre talen og under forberedelsene. Følg ellers de råd som er gitt i Lærerveiledningen.

Oppgave 2 Tale for ...

Elevene leser talen til Jan Erik Wold og lager sin egen tale på tegnspråk. Bruk notater til forberedelse og framføring.

Oppgave 3 Skriv en klandretale

Lag tale som beskrevet og les den inn på video.

Stemmen er sjelens speil, side 189–190

Forslag til oppvarmingsøvelser

Øvelsene i Lærerveiledningen egner seg dårlig for døve elever. Prøv isteden:

1 Alle går rundt på gulvet helt til en tar ordet. Den som tar ordet tramper i bakken eller vifter med hendene for å få de andres oppmerksomhet. Den som tar ordet sier: *Hei! Jeg heter ...* Alle svarer: *Hei!*

Den som tok ordet fortsetter og sier for eksempel: *Skal vi hoppe?* Alle svarer begeistret ja! Alle hopper da rundt på gulvet til en ny tar ordet og sier: *Hei! Jeg heter ...* Mønsteret gjentar seg og den som tar ordet kan be elevene gjøre ulike ting som for eksempel: hoppe, krype, hinke, rulle osv.

2 Alle elevene står i en ring tett i tett og kikker ned mot de andres sko. Hver elev velger seg ut en person. Når en tramper i bakken skal alle elevene se den personen de har valgt seg ut, i øynene. Om blikkene da møtes, roper de og skjærer grimaser og/eller vifter med armene.

3 Denne øvelsen er hentet fra Lærerens bok i drama og rytmikk i 8. klasse. Det finnes her også flere eksempler på øvelser elevene kan gjøre. Øvelsen *Forøvelser for scenen*:

– Elevene stiller seg på en rekke i den ene enden av rommet. En elev går naturlig i en halvsirkel rundt de andre elevene. Han/hun finner en plass å stoppe på og får øyekontakt med de andre og sier: «Jeg heter ...». Når han sier dette, forsikrer han seg også om at han har øyekontakt med de andre elevene. Deretter går vedkommende og stiller seg i rekka, og en annen elev gjør det samme. Alle elevene gjør dette.

– I neste runde gjentas det samme, men nå forsøker elevene å finne en gange som er karakteristisk for dem, og overdriver denne når de går i en halvsirkel foran de andre elevene. Eleven stopper opp og sier: «Jeg heter ...» og går tilbake til plassen sin.

– Elevene går nå to og to i en halvsirkel foran de andre elevene. Den som går først, går overdrevet med sin karakteristiske gange og den som går bak, hermer etter. Elevene stopper og sier: «Jeg heter ...». Etterpå bytter de slik at den som gikk først nå kommer nummer to. Alle elevene gjør likedan.

– Elevene gjør som i punkt en eller to. De går med normal eller overdrevet gange, men nå skal de framføre et dikt. De kan framføre en tekst eller de kan være en annen person (f.eks. «Jeg er Astrid Lindgren og er forfatter. Jeg har skrevet ... osv.». Elevene skal sørge for at de har tilskuernes oppmerksomhet.

Kopioriginal VI

Punkt 1–7 i Grunnboka side 189 er omarbeidet slik at de bedre passer døve elever.

Oppgavene side 190

Elevene må også ved framføring av tegnspråktekster tolke tekstene og vise tolkningen i måten de framfører den på.

Ta hensyn til

- Tempo (raskt, vanlig, sakte)
- Kroppsspråk (sinnstemning, hard kontra myk bevegelse, lett kontra tung bevegelse).

Oppgave 1 Øve deg på et dikt

Elevene velger et dikt de har sett eller et dikt eller en tale de selv har laget. Se også alternativer til kopioriginal 52–60.

Oppgave 2 Finn riktig tempo

Elevene arbeider med å gjenfortelle tekst a og b og finner riktig tempo og rytme til tekstene. Diskuter etterpå i klassen som beskrevet i grunnboka.

Alternativer til kopioriginal nr. 52–60

1. Skap en situasjon hvor det er nødvendig for elevene å snakke tydelig. Det er naturlig å snakke på ulike måter i ulike situasjoner. Elevene kan for eksempel stå på en scene eller et bord foran de andre i klassen og fortelle noe. Elevene kan fortelle en kort historie eller en tekst de kjenner godt. Poenget her er ikke hva de forteller, men hvordan de forteller. Diskuter i klassen hvordan de andre elevene oppfattet den som framførte teksten. Hva var bra? Det er viktig å skape en positiv stemning til øvelsen og legge vekt på at man skal gi alle elevene ros for noe de har gjort bra.

Måter å framføre tekst på:

– Bruk teksten i oppgave 2 på kopioriginal 54. Elevene gjenforteller teksten på tegnspråk og diskuterer i grupper hva de vil legge vekt på. En skal framføre teksten for klassen.

Oppvarmingsøvelse før elevene gjør oppgave 3 på kopioriginal 54/55 (hentet fra Lærerens bok i drama og rytmikk i 8. klasse).

– Alle går rundt og viser følelser, en om gangen. Man skal være trist, glad, sur, sint, romantisk osv. Etter hver følelse sitter gruppen i ring og forteller hverandre hva de tenkte som grunnlag for følelsen.

– En annen variant av øvelsen kan være at bare en av elevene viser følelser. Han får en lapp hvor det står hvilken følelse han skal vise. De andre er tilskuere og skal gjette hvilken følelse det er.

– Gjør oppgave 3 på kopioriginal 54/55 som beskrevet.

– Oppgave a og b på kopioriginal 56/57 gjøres som beskrevet. Les teksten inn på video. Sammenlign gjerne tekstene til elevene i klassen og se om de har valgt å løse oppgavene på samme måte.

– Finn to tekster som skal framføres forskjellig (58/59).

– Kopioriginal 60: Tekst 5 og 7 kan brukes til gjenfortelling. Om elevene vil framføre et dikt kan man velge et dikt som fra før er oversatt/gjengitt på tegnspråk, eller et originaldikt på tegnspråk. Her kan det brukes dikt som finnes på videoer tilhørende andre klassetrinn: *Felix Fabula* utgitt på Universitetsforlaget for barnetrinnet, *Språket ditt* utgitt på Gyldendal forlag for mellomtrinnet eller Aschehougs norskverk for ungdomstrinnet. Se også læremidler til faget Drama og rytmikk 3.–10. klasse utgitt ved Møller kompetansesenter. *Upplev tecken-språkspoesi lektion 1–18* er utgitt på SIH Läromedel og inneholder flere dikt elevene kan velge blant. Elevene kan også omarbeide dikt i grupper og framføre.

Diktene kan framføres i grupper på mange måter:

Elevene kan framføre hvert sitt vers, de kan framføre hver sin «setning», annenhvert tegn, noe hver for seg og noe i kor, hele teksten i kor osv. Her kan elevene selv utforske framføringsmåter og finne virkemidler for å få fram for eksempel rytme eller innhold i tekst.

Oppgave 1 Øv deg på et dikt, side 190

Bruk her dikt som er oversatt/gjengitt på tegnspråk eller originale dikt på tegnspråk. Elevene kan også framføre dikt de selv har laget. Det som er viktig her er at elevene framfører noe på tegnspråk slik at framføringen blir lett og ledig. Arbeid ellers som beskrevet i oppgaven og lærerveiledningen.

Oppgave 2 Finn riktig tempo, side 190

Elevene bruker tekst a og b og gjenforteller/oversetter den på video. Vis gjenfortellingen/oversettelsen for resten av klassen og diskuter hvorfor elevene framfører tekstene på ulike måter. Her kan du se på nyheter på tegnspråk og gjengi et utsnitt av dette til elevene. Elevene skal gjengi dette utsnittet på video. Sammenlign etterpå opptaket fra nyhetene og elevenes versjon. Var det forskjeller i tempo?

Retorikk, side 191–194

Video: 1:33:40

La døveskolen leve

Video: 1:36:25

Åpning av døves kulturdager

Video: 1:40:05 Håkon 7.:

Rett tale til rett tid

Oppgave 1 Les, noter og diskuter, side 193

Elevene leser teksten på side 191–193 og leser svarene inn på video eller skriver dem ned.

Oppgave 2 Hva synes dere om disse talene? side 193–194

Elevene leser de to talene og diskuterer etterpå innhold og form. Bruk rådene i lærerveiledningen.

Oppgave 3 Damenes og herrenes tale, side 194

Elevene lager en tale på tegnspråk. Bruk stikkord i forberedelsesarbeidet. Følg ellers det som står i lærerveiledningen og grunnboka.

Hemmeligheten bak en vellykket tale, side 195–197

Oppgavene 1, 2 og 3 side 195–196

Elevene gjør oppgavene på tegnspråk, men ellers som beskrevet i lærerveiledningen og grunnboka.

Å formulere seg

Noen av punktene 1–5 i grunnboka side 196 egner seg dårlig for taler holdt på tegnspråk.

1 Bruk bokstavrim; elevene kan her heller bruke håndformrim.

2 Bruk språklige bilder eller symboler: Tegnspråk bruker også språklige bilder og/eller symboler, men det er her mere vanlig å bygge opp indre bilder hos mottaker.

4 Ordspill – Humor er selvfølgelig også viktig i tegnspråk.

Det er viktig å snakke om dette i klassen slik at elevene har bedre forutsetninger for å forstå taler som blir holdt på norsk og som

forstå taler som blir holdt på norsk og som blir tolket til dem.

Oppgave 1 Tal så lenge du kan, og helst for lenge, side 197

Elevene løser oppgaven på tegnspråk, men ellers som beskrevet.

Oppgave 2 Forbered, skriv og framfør en konfirmasjonstale, side 197

Bruk Preben Wolstrups eksempel på tale. Forbered en tale etter de fem fasene i forberedelsene. Lag notater til støtte ved framføringen.

En berømt tale, side 198–200

Video: 1:41:55

Martin Luther King: *Jeg har en drøm*

Se talen på video, gjerne flere ganger.

Elevene noterer seg noe de har lagt merke til i talen. Ta det opp i klassen.

Oppgave 1 Les, noter og diskuter, side 200

Elevene leser teksten på side 198–199 og ser utdrag fra talen til Martin Luther King på video. Svar på spørsmål a–h som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Oppgave 2 Finn virkemidlene i talen, side 200

Elevene arbeider med virkemidlene i talen både ut fra tegnspråkoversettelsen og den skriftlige versjonen.

Oppgave 3 Jeg har en drøm ...

Elevene lager en tale på tegnspråk og bruker stikkord i forberedelsesarbeidet. Ta talen opp på video.

Tid for større oppgaver, side 201

Oppgave 1–4

Elevene gjør oppgavene på tegnspråk, men ellers som beskrevet i lærerveiledningen og grunnboka.

I oppgave 4 er det også aktuelt å studere skriftlige taler.

En verden av påvirkning

Grunnboka side 202–223

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedmomentene i læreplan i faget tegnspråk:

«I opplæringa skal elevene:

- studere informasjons- og debattprogrammer på TV spesielt med tanke på saklighet og usaklighet.» (Hovedmoment 9. klasse)

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedmomentene i læreplan i faget norsk for døve:

«I opplæringa skal elevene:

- studere reklame og lære om funksjon og virkemidler og lage reklame der de tar i bruk bilde og tekst.» (Hovedmoment 9. klasse)

Kommunikasjon, side 203–205

I forbindelse med akvarellen side 203 kan man også ta opp hvordan nyheter nådde døve på den tiden (og også senere). Det tok ofte enda lengre tid før døve fikk den samme informasjon som resten av befolkningen. Døveforeningene spilte en sentral rolle i spredning av informasjon til de døve. Også døve ut i arbeidslivet hadde en viss tilgang på informasjon gjennom sine hørende kolleger. Hva med tiden før man fikk døveforeninger? Følg ellers det som står i lærerveiledningen.

Tilleggsoppgave om ekspressive, informative og appellative meldinger

Elevene gjør oppgaven som beskrevet. Om setning a) skal være med, vurderes ut fra elevenes interesse for musikk.

Se på de ikke-manuelle og paralingvistiske trekkene ved tegnspråket.

Til oppgavene side 205

Oppgave 1–7, side 205

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Noen stikkord til hjelp i massemedienes historie

Diskuter hva de ulike massemediene har betydd for døve og deres tilgang på informasjon.

Det spesielle ved massemedier, side 206–207

Til oppgavene side 209

Oppgave 1–7

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Tilleggsoppgaver

1 Velg her fjernsynsprogrammer isteden.

2 Elevene gjør som beskrevet i lærerveiledningen.

3 Velg fjernsynsprogram. Anmeldelsen kan lages på tegnspråk, skriftlig eller begge deler.

Informasjonssamfunnet, side 210–211

Oppgave 1–3

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen.

Reklame, side 214–218

Til oppgavene side 216–217

Oppgave 1–5

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i Lærerveiledninga og grunnboka.

Oppgave 4 b) kan hoppes over.

Læreren kan gjengi/beskrive hvordan språket er i radio/tv/reklame. Dette er nyttig informasjon og en del av kulturkunnskapen døve bør ha for å kunne ha relevante referanser i samtale med hørende.

Oppgave 6–7

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka. Oppgavene kan løses både på tegnspråk og skriftlig. Om oppgaven løses på tegnspråk, ta teksten opp på video.

Underholdning fra skjermen, side 218–221

Ta opp hvordan teksting av TV-programmer virker inn på døves TV-vaner. Se også på spesielle programmer laget på tegnspråk for døve.

Til oppgavene side 221

Oppgave 1–2

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka og lærerveiledningen. Elevene kan velge om de vil løse oppgavene skriftlig eller muntlig på video.

Oppgave 3–4

Velg her ut programmer som enten er teksten, tolket eller er laget spesielt for døve på tegnspråk. Gjør ellers oppgavene som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 5

Elevene gjør oppgaven som beskrevet. Svarene skrives eller leses inn på video.

Oppgave 6

c) Med det utstyret som finnes i dag (1999), finnes det ikke forskjeller i begrensninger på video og film. En har de samme muligheter for redigering enten en arbeider med video eller film.

Elevene arbeider ellers med oppgaven som beskrevet.

Oppgave 7

Elevene gjør oppgaven som beskrevet.

Oppgave 8

De elevene som har forutsetninger og interesse for dette kan gjøre oppgaven som beskrevet.

Oppgave 9

Elevene skriver anmeldelse eller lager anmeldelse på tegnspråk.

Kopioriginal 61–67

Kopioriginal 66/67 gjøres bare dersom elevene har interesse og forutsetninger for det. De andre gjøres som beskrevet.

Tid for større oppgaver

Oppgave 1–4

Elevene kan velge arbeidsspråk selv. Men løser ellers oppgavene som beskrevet.

Kopioriginal 68–73

Elevene gjør oppgavene som beskrevet og velger arbeidsspråk selv.

Godt språk

Grunnboka side 224–233

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedmomentene i læreplan i faget tegnspråk:

- «Elevene skal utvikle evnen til å lytte, oppleve, vurdere og uttrykke seg på tegnspråk og lære å ta ansvar for egen utvikling og bidra til andres utvikling.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «Elevene skal (...) utvikle en bevisst holdning til språkrøkt og språkutvikling.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «Elevene skal ha (...) praktiske og teoretiske kunnskaper om tegnspråkets grammatikk og struktur.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)

Kapitlet er nært knyttet til disse målene og hovedmomentene i læreplan i faget norsk for døve:

- «De skal kunne vurdere egne tekster og sin egen utvikling som skrivere.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)
- «De skal (...) utvikle en bevisst holdning til språkrøkt og språkutvikling. De skal ha kjennskap til det norske språks struktur, funksjon og bruk.» (Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse)

S 1 Variasjon i språket side 225–227

1

Video: 1.47.45

Versjon 1: Årsakssetninger

Video: 1.48.20

Versjon 2: Årsakssetninger

Elevene skal diskutere hvilken tekst de liker best og begrunne valget.

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i grunnboka. De kan også finne fram til norske tekster som de har laget selv, og se på hvordan variasjon i språket er ivaretatt.

Til oppgavene side 226 og 227

Oppgave 1

Elevene leser den norske teksten og snakker om innholdet i teksten. Fokuser *ikke* på den ensformige fremstillingen i den norske teksten. Elevene lager egne tegnspråktekster med utgangspunkt i innholdet. Sammenlign de ulike elevtekstene. Hvilke tegn og uttrykksmåter har de brukt i sine tekster? Har selve innholdet preget tegnbruken og resultert i en god fremstilling.

Oppgave 1

Når det gjelder eksemplet med synonymer for «se», er dette et typisk «norskfenomen» som ikke vil opptre på samme måte i tegnspråk. Innholdet i det som fortelles preger tegnbruken på en annen måte enn variasjon i ord trenger å gjøre i skriftlig norsk.

Kommentar:

Jobb først med oppgave 1 i tegnspråkfaget. Dette for å unngå at elevene låser seg i den norske tekstens fremstillingsmåte når de skal lage egne tegnspråktekster. Når elevene har arbeidet med denne oppgaven i begge språkfagene, kan de se på tegnspråkets og det norske skriftspråkets ulike fremstillingsmåter.

2

Video: 1.48.45

Beskrivelse

Elevene skal forbedre denne teksten ved å erstatte den overdrevne bruken av tegnet FIN med andre tegn og uttrykksmåter.

3

Video: 1.49.30

Hendelsesforløp

Elevene skal forbedre denne teksten ved å erstatte den overdrevne bruken av tegnet *etterpå* med andre tegn og uttrykksmåter.

Kommentar:

I tillegg til oppgavene må elevene lage egne tegnspråktekster hvor det arbeides med variasjon i språkbruken.

Oppgave 2 og 3

Gjør oppgaven som beskrevet i grunnboka.

Oppgave 4 og 5

Løsning av oppgave 4 og 5 er avhengig av elevenes språknivå i norsk. Å erstatte «ting» med ulike substantiver i disse eksemplene krever et godt ordforråd, men er også med på å utvikle ordforrådet. Utvidet bruk og overført betydning av verbet «gikk» krever også spesiell forklaring og skriftlige øvelser.

La elevene oversette de norske tekstene fra oppgave 4 og 5 til tegnspråk for å vise hvor forskjellige substantivet «ting» og verbet «gikk» uttrykkes på tegnspråk.

S 2 Ledd som hører sammen

Sammensetning av ledd i en setning krever god språkfølelse. Feil sammensatte ledd er vanlige feil i norsk og her trengs det mye øving. I tillegg til oppgavene i boka, kan elevene prøve å lage egne setninger som inneholder flere ledd, og så prøve å snu på rekkefølgen for å se om betydningen endrer seg.

S 3 Tegn og ord kan ha ulik stil

Eksempel på tegn med ulik stil er tegnene TISSE og TOALETT. Når vi spør et lite barn om det vil på toalettet bruker vi ofte tegnet TISSE, mens vi til større barn og voksne bruker TOALETT.

Diskuter med elevene om hvordan vi uttrykker oss forskjellig avhengig av hvem vi snakker med.

Eksempel: Ytre et ønske/be om noe

Situasjon 1: Du har lyst på et glass vann og ber søsteren din om å hente det til deg.

Situasjon 2: Du spiser middag på en fin restaurant og ber om å få et glass vann.

Eksempel: Uttrykke smerte

Situasjon 1: Kameraten din lugger deg i håret.

Situasjon 2: Du er hos legen og får en sprøyte.

1 Å reagere riktig

Elevene lager i fellesskap en liste over typiske språksituasjoner som krever en reaksjon i form av et svar. Eksempel:

Hva sier du når: Kongen, lærer, lillebror/-søster

- hilser på deg
- misforstår deg
- snakker for fort
- ber om hjelp?

Elevene arbeider to og to. De må gjerne komme med forslag til andre personer en de som er nevnt over. De finner fram passende svar eller uttrykk som kan brukes i de forskjellige situasjonene. De improviserer korte dialoger der uttrykkene brukes.

Framfør dialogene for andre par eller for hele klassen. Fint om dette kan tas opp på video.

Her bør læreren sikre seg at elevene har god forståelse for stil og stilbrudd på tegnspråk før en arbeider med dette fenomenet i norsk. I tillegg til alle oppgavene i boka kan elevene lage skriftlige tekster med ulik stil, eller lage eksempler på stilbrudd i en tekst.

Kommentar:

Diskuter med elevene hvilken stil det var på de ulike dialogene. Se på hvilke språklige virkemidler som er brukt i de ulike stiltypene.

2 Stilbrudd

Ta utgangspunkt i dialogene fra oppgave 1. Elevene skal bytte om på tegn og uttrykksmåter i de ulike dialogene.

Eksempel: Tegn og/eller uttrykksmåter brukt i dialogen der eleven skal gi beskjed til Kongen at han snakker for fort, byttes med tegn og uttrykksmåter med dialogen der eleven skal gi beskjed til lillebroren at han snakker for fort. Framfør også disse dialogene for hverandre. Fint om dette tas opp på video.

Kommentar:

Diskuter hvordan de ulike dialogene oppfattes etter at endringene er gjort. Fikk de et upassende preg, et humoristisk preg osv. Drøft om stilbrudd kan være tilsiktet.

3 Ulike stiltyper

Velg ut tre tekster med ulik stil fra *Grunnbokvideo 9* eller *Tekstsamlingsvideo 9*.

Elevene skal komme frem til hvilke ulike stiltyper disse tekstene representerer. Diskuter i hvilke situasjoner de ville velge den ene eller den andre stiltypen.

S 4 Å variere setningsbygningen**1**

Video: 1.50.55

Fjelltur

Dette er en tekst der nesten alle setningene starter med tegnet HAN eller ved å referere til locus for HAN. Det er også i stor grad brukt enkle hovedsetninger i oppbygningen. Elevene skal forbedre denne teksten slik at det blir en spennende fortelling.

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i boka. Her er det viktig å sjekke at eleven har språkforståelsen, og at dette ikke bare er mekaniske øvelser der en lærer seg strategier og flytter på ledd uten å ha dypere forståelse av innholdet.

S 5 Enkelt og naturlig

Elevene gjør oppgavene som beskrevet i boka. Øvelser som dette er med på å ufarliggjøre høytidelig og vanskelig språk, og gjøre det lettere å forstå.

Tegnspråk

Tekstskaping vil stå sentralt i arbeidet med å utvikle et godt språk. I tillegg til de tekstene de lager i tegnspråkfaget, kan en knytte arbeidet med å forbedre sitt språk til andre fag i skolen hvor de lager egne tekster.

Husk også å rette fokus på språkbruk i ulike kommunikasjonssituasjoner. Elevene trenger å få utviklet et så variert språk som mulig, slik at de kan fungere godt i ulike kommunikasjonssituasjoner som vil kreve ulik språkbruk.

Her vil du finne noen forslag til øvelser som kan bidra til å utvikle elevenes evne til å lytte, oppleve, vurdere og uttrykke seg på tegnspråk og lære å ta ansvar for egen utvikling og bidra til andres utvikling.

De fleste øvelsene er hentet fra *VARIASJON i språkundervisning – en idébok* av Ulf Levihn og David Norman. Det er gjort noen endringer for å tilpasse øvelsene til tegnspråk.

- Øvelse 1   En kreativ øvelse i tekstskaping
1. Velg et tegn eller et emne.
  2. Elevene assosierer fritt rundt det valgte tegnet eller emnet. Lærer noterer på tavle etter hvert som elevene forteller.
  3. Elevene jobber sammen i smågrupper. De velger 10 – 15 tegn fra tavla og lager i fellesskap en kort fortelling eller et dikt.
  4. Gruppene forteller sine historier eller viser sine dikt for klassen.
- Øvelse 2   Refleksjoner mens man lytter
1. Lærer velger en engasjerende tegnspråktekst som innbyr til personlige refleksjoner.
«Tegn-kult» er et program hvor du kan finne dette.
  2. Som en introduksjon diskuterer man i fellesskap de assosiasjoner elevene får av eventuelt tittel eller selve emnet.
  3. Det er en fordel om den aktuelle tegnspråkteksten er kopiert opp i et eksemplar til hver elev. De skal se igjennom teksten og lage notater over tanker og refleksjoner som dukker opp mens man ser teksten. Notatene kan gjøres på video eller man kan skrive.
Eksempler på spørsmål man kan stille seg er
    - hva mener jeg om dette?
    - hvilke innvendinger har jeg?
    - forandrer jeg mening?
    - personlige erfaringer?
    - hva mer kunne ha vært nevnt i teksten?
  4. Man kan arbeide sammen hele klassen, i mindre grupper eller bare to og to med å sammenligne hverandres notater og diskutere de forskjellige reaksjonene og tankene omkring teksten.

Disse to øvelsene kan også utføres individuelt, men under punkt 2 i begge øvelsene bør lærer delta aktivt. Under punkt 4 i øvelse 2 må lærer og elev diskutere elevens refleksjoner og tanker.

Øvelse 3

Fakta, slutning eller vurdering

1. Elevene ser en tegnspråktekst, f.eks. om et land eller en person
2. Lærer velger ut et visst antall setninger fra teksten
Det kan være setninger som for eksempel:
  - Vestlandet har et vakkert landskap.
  - Hun var treg som en sørlending.
  - Landskapet passer godt for skogbruk.
3. Elevene arbeider i par og avgjør om setningene fra teksten uttrykker fakta, slutninger eller vurderinger.
4. Setningene diskuteres i fellesskap i klassen og elevene forsvarer sine valg.

Setningene trenger ikke være hentet fra en bestemt tegnspråktekst. Setningene kan være knyttet til et emne elevene arbeider med, som for eksempel døvekultur.

Øvelse 4

Lage resyme og spørsmål

Elevene lager hver sin tekst. De skal etterpå arbeide sammen tre og tre.

1. person: Skal avlese teksten som 2. person har laget og forberede seg på å gjenfortelle fortellingen til 3. person.
  2. person: Skal lage 5 spørsmål til sin egen tekst som han/hun skal stille til 3. person.
  3. person: Skal først avlese 1. persons gjenfortelling av teksten til 2. person. Med bakgrunn i denne gjenfortellingen skal 3. person prøve å besvare spørsmålene fra 2. person.
1. og 2. person skal være observatører der de selv ikke er delaktige. Bytt roller slik at det blir jobbet med alle tre elevtekstene.

Øvelse 5

Kunne gi gode beskrivelser og diskutere seg frem til en løsning.

1. Lærer klipper ut små korte tegneserier (må være likt antall bilder som elever i gruppen)
2. Hvert gruppelem får et bilde uten å vite hvilket det er i rekken av bilder. En etter en illustrerer sitt bilde verbalt.
3. Når alle har illustrert sitt bilde, skal gruppen diskutere seg frem til hvilken rekkefølge bildene skal ha. Når gruppen har foretatt en avgjørelse på dette, legges bildene i den rekkefølgen som ble bestemt.
4. Diskuter sammen: Hvordan man kom frem til riktig løsning. Hvorfor det ble feil et sted? Hva var vanskelig å forstå? Hvordan fungerte diskusjonen? Deltok alle aktivt?
Hvordan var det å være avhengig av andres forklaringer for å kunne løse en oppgave?
Var det behov for å stille mange spørsmål til hverandre for å få et godt inntrykk av hverandres bilder? Hvis det ble uenighet i gruppen angående rekkefølgen av bildene hvordan ble så denne uenigheten løst?

Øvelse 6 Øve den strategiske kompetansen, dvs. å finne andre veier, andre tegn og uttrykksmåter for å nå målet.

«Marsmennesket»

1. Lærer har med seg ulike gjenstander som for eksempel: klokke, avis, askebeiger osv.
2. En elev er et menneske fra jorden og en annen er marsboer. Eleven som er mennesket fra jorden, velger seg en gjenstand som han/hun skal forklare til marsboeren. Marsboeren har aldri vært i kontakt med vår sivilisasjon og vet derfor ingenting, har vanskeligheter med å forstå forklaringer med sine referanserammer og stiller derfor underlige spørsmål. Resten av klassen er medhjelpere til mennesket fra jorden, slik at når han/hun står fast i sin forklaring, kan han/hun be de andre om hjelp. Bytt roller slik at alle elevene har vært marsmenneske eller mennesket fra jorden.
3. Snakk sammen om vanskelighetene med å forklare noe helt tydelig. Hvordan gjør man det? Hvilken teknikk kan man bruke?

Øvelse 7 Diskurskompetanse: øve ferdigheter i å styre en samtale

1. Sett sammen en diskusjonsgruppe. Hele klassen eller en gruppe, resten av elevene får da en observatørstatus.
2. Bestem dere for diskusjonsemne og fordel rollene. Diskusjonen kan være ekte, der hver og en har sine personlige meninger, eller fingert, der rollene er bestemt og meningene er tildelte.
3. Forbered elevene nøye på hva som kommer til å skje under diskusjonen (se punkt 4). Start diskusjonen.
4. Mens diskusjonen pågår deler lærer nå og da ut lapper som endrer deltakernes roller eller taktikk i diskusjonen, for eksempel:
  - være uenig
  - støtte andres argumenter
  - ta initiativ, nye argumenter og fakta
5. Diskusjonen avsluttes og «resultatet» drøftes i klassen. Merket observatørene (eller lærer hvis hele klassen deltok i diskusjonen) forandringer når deltakerne fikk nye lapper? På hvilken måte?

Øvelse 8 Å argumentere – enveiskommunikasjon

1. Velg et engasjerende tema.
2. Eksempel: NRK har bestemt å ikke sende programmer for døve, som *Tegnkult*, *Tegntitten* og *Nyheter på tegnspråk*, da de mener det er for dyr produksjon i forhold til antall døve i Norge.
3. Elevene lager sine videobrev hvor de argumenterer mot standpunktet som er tatt i NRK.

Øvelse 9

Å beskrive et problem, stille spørsmål, gi råd. Aktiv lytting og sammenfatning.

1. Arbeid i små grupper. En i gruppen beskriver ganske kort et problem som han/hun vil ha hjelp til. Problemet kan være oppdiktet eller ekte.
 Eksempel: Kjæresten min har funnet en annen, jeg er skoleleiar, jeg vet ikke hvilken utdanning jeg skal velge
  2. En annen i gruppen spiller rådgiver og de øvrige er observatører. Rådgiver skal ikke bare gi et konkret råd, men skal stille spørsmål og lytte aktivt.
  3. Når samtalen er over, kan observatørene komme med sine kommentarer.
 Også problemstilleren kan gi sine synspunkter.
- Lærer diskuterer med klassen hva aktiv lytting innebærer.

Litteraturliste

Bøker

- Bonde E., Eriksen B. E. og Rottem Ø. (1993) *Dialog 3*
- Engen, Liv & Santa Carol M. (1996): *Lære å Lære. Prosjekt CRISS*. Stiftelsen Dysleksiforskning. Stavanger.
- Eldbro, Carsten (1986): *Lesing og leseforståelse*. Universitetsforlaget
- Erikson, Per (1990): *Døvas historia*. Del 1. SIH Læromedel
- Falkenberg, Eva-Signe red. (1997): *... blir godt inni oss!* Døves trykkeri
- Fiksdal, Bodil (1997): *Testing av døve og sterkt tunghørte elevers leseferdigheter*. Hovedoppgave, Institutt for spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo
- Foiscak, Elsa (1993): *Att skriva vad man tycker och tänker*. SIH Læromedel
- Hansen, Aa. L. (1999): *Drama og rytmikk for døve*. Lærerens bok. Møller kompetansesenter. Vikhamar
- Hoel, Torlaug Løkensgaard (1990): *Skrivepedagogikk på norsk*. LNU/Cappelen
- Høien, T. og Lundberg, I. (1991): *Dyslexi*. Ad Notam Gyldendal
- Levihn, Ulf og Norman David (1998): *Variasjon i språkundervisning – en idébok* NKI Forlaget
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Norsk, engelsk og drama og rytmikk for døve*
- Malmquist, Ann Kristin og Mosand, Nora Edvardsen (1997): *Se mitt språk!* Døves forlag
- Nye journal for døve*. Nr 1, 1995
- Sampa, Carol M. Ph.D.: *Prosjekt CRISS. Lær å lære*. Stiftelsen Dysleksiforskning, Stavanger 1996

- Sander, Thorbjørn (1980): *Med landets døve gjennom hundre år. Første del.* Døves trykkeri A.s. Bergen. Side 9–34
- Schröder O.-I. (1978): *Døveforeningen 1878–1978: Fra de døvstummes forening i Christiania til Oslo døveforening – et 100-års jubileum*
- Skavlan, Sigvald (1875): *Trondhjems Døvstumme-Institutt.* Lie & Sundts Bogtrykkeri
- Skjølberg, Trygve (1989): *Andreas Christian Møller.* Døves Forlag A.s. Bergen
- Skutnabb-Kangas, Tove (1981): *Tvåspråkighet.* Liber läromedel. Lund
- Tecken grafik: *Internationella handalfabetet.* Blästorp 1902, 27635 BORRBY
- The British Deaf Association. Carlisle, England 1975: *GESTUNO International Sign Language of the Deaf.*
- Trondheim Døveforening: *75 år beretning.* Døves trykkeri A.s. Bergen
- Veiledning for Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L-97): Tegnspråk som førstespråk*
- Østern, Anna-Lena (1991): *Tvåspråkighet & lingvistisk medvetenhet.* Åbo akademiske forlag

Video

- Døve mennesker før oss.* Møller kompetansesenter, 1990
- Tegnsatt, mars -97.* Døves video, 1997
- Tegnsatt, mai -97.* Døves video, 1997
- Kommunikasjon. Døve barn i seks familier.* Møller kompetansesenter, 1998
- L'Abbe De L'Epee.* En film av Michel Rouviere. Produsert av det franske døveforbundet.
- Tegnspråkpoesi - ide, prosess, resultat.* Møller Kompetansesenter 1999
- Fra det medisinske til det kulturelle.* Døves Video 1998
- TEGNSPRÅK Grunnkurs 2. Døves Forlag 1989

- Mathias Stoltenberg. Døves Video 1997
- Olav Hassel. Døves Video 1998
- Lars Havstad. Døves Video 1998
- Historien om Helen Keller. Døves Video 1997
- Riktig kosthold. Døves video 1992
- Bjørnstjerne Bjørnson: En glad gutt. Døves Video 1997
- Tegnkult, april - 1996
- Tegnsatt, mars - 1996
- Språket ditt. Videobok 5. Gyldendal Forlag
- Språket ditt. Elevbokvideo 6. Gyldendal Forlag
- Språket ditt. Videobok 6. Gyldendal Forlag
- Rytmen i 3. klasse. Møller Kompetansesenter
- Rytmen i 5. klasse. Møller Kompetansesenter
- Rytmen i 6. klasse. Møller Kompetansesenter
- Rytmen i 8. klasse. Møller Kompetansesenter
- Rytmen i 9. klasse. Møller Kompetansesenter
- En liten døvehistorie. Drama valgfag 91/92. Møller Kompetansesenter
- Internasjonal drama og mimefestival, Brighton 1990. Møller Kompetansesenter
- Deaf Arts Now 1-2. Møller Kompetansesenter
- NORSK FILMINSTITUTT:**
- Bjørnstjerne Bjørnson:**
Bjørnstjerne Bjørnson 1832-1910. En dokumentarfilm, 26 minutter
- Henrik Ibsen:**
Bilder fra Henrik Ibsens liv. En dokumentar om forfatteren, 29 minutter
Vildanden. Spillefilm basert på skuespillet, 100 minutter
Fru Inger til Østråt. Spillefilm basert på skuespillet, 100 minutter
Fem ganger et dukkehjem. Utdrag fra fem film- og TV-versjoner, 57 minutter
Terje Vigen. Spillefilm, 46 minutter
Henrik Ibsen. Ungdomsbiografi, 30 minutter
(Opplysninger hentet fra katalogen *Norsk litteratur på film og video 1998* fra Norsk filminstitutt)

Synspunkter om røyking

1 Røyking bør være forbudt på alle offentlige steder, ute og inne.

2 Røykere bør tvinges til å slutte å røyke.

3 Folk som røyker der det er ulovlig, bør settes i fengsel.

4 Det bør være adskilte områder for røykere på alle restauranter og kafeer.

5 18-års aldersgrense for kjøp av tobakksvarer bør oppheves.

6 Foreldre som utsetter småbarna sine for røyking innendørs eller i bil, bør kunne bøtlegges.

Kopioriginal II

Er du enig i premissene?

a) Du må gjøre lekser hvis du vil ha gode karakterer.

Påstand: Du skal gjøre lekser.

Argument: Du vil ha gode karakterer

Premiss: Den som gjør lekser, får gode karakterer.

b) Slutt å bruke snus, så får du penere tenner.

Påstand: Du skal slutte å bruke snus.

Argument: Du får penere tenner.

Premiss: Brune tenner er ikke pent.

c) Du som er jente, trenger ikke lære så mye om datamaskiner.

Påstand: Du trenger ikke lære mye om datamaskiner.

Argument: Du er jente.

Premiss: Jenter har ikke bruk for (skjønner ikke) datamaskiner.

d) Du som er gutt, trenger ikke å lære å lage mat.

Påstand: Du trenger ikke å lære å lage mat.

Argument: Du er gutt.

Premiss: Gutter har ikke bruk for å lage mat.

Finn premissene

Premissene som ligger under argumentene, mangler. Finn premissene, skriv dem ned og vurder om du er enig i dem.

a) Jeg vil ha nye ski, for alle i klassen har fått det.

Påstand: Jeg vil ha nye ski.

Argument: Alle i klassen har fått nye ski.

Premiss:

b) Dette er helt sant, for det stod i avisa.

Påstand: Dette er helt sant.

Argument: Det stod i avisa.

Premiss:

c) Matematikk burde vært et valgfritt fag, for det er så vanskelig å lære seg.

Påstand: Matematikk burde vært et valgfritt fag.

Argument: Matematikk er et vanskelig fag.

Premiss:

d) Barn bør ikke få lytte til eller lese eventyr for det er så mye vold i dem.

Premiss: Barn bør ikke lytte til eller lese eventyr.

Argument: Det er mye vold i eventyrene.

Premiss:

Å være saklig

1 En bør holde seg til emnet.

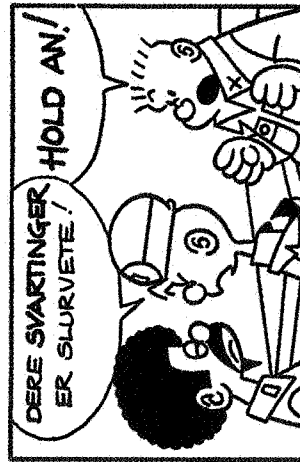
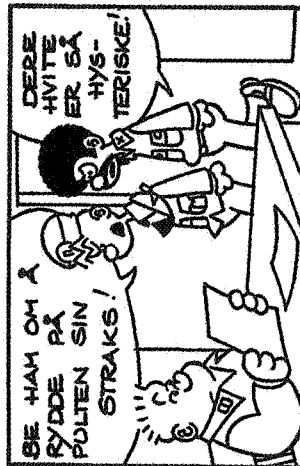
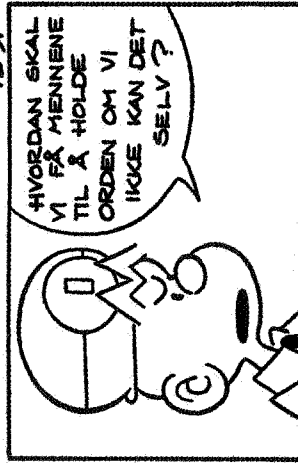
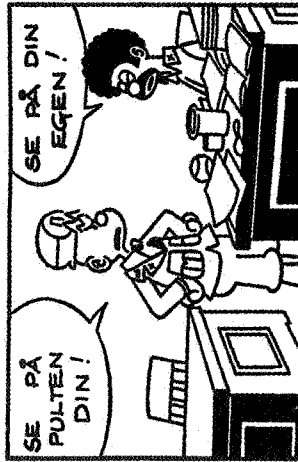
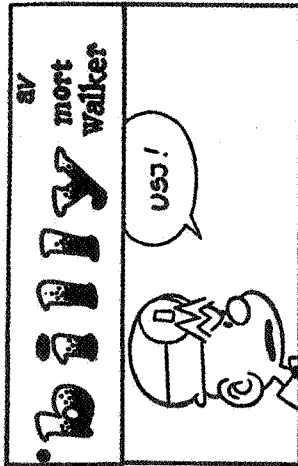
2 En bør referere til andre på en nøytral måte.

3 En bør uttrykke seg så klart at det ikke oppstår misforståelser.

4 En bør ikke påstå at motparten mener noe han/hun ikke mener.

5 En bør ikke påstå at motparten har sagt noe han/hun ikke har sagt.

BILLY

B. BAILEY

12-31

WORLDWIDE PUBLISHING CO. G. 413

© King Features Syndicate, Inc. 1978. Moral Rights Reserved.

12-31

Råd ved framføringer

1 Husk å puste dypt noen ganger før du begynner å snakke. Tell gjerne sakte til tre før du tar ordet.

2 Utfør tegnene tydelig.

3 Gå gjennom stikkordene mange ganger på forhånd slik at du er sikker på innholdet. Legg arket med stikkordene foran deg.

4 Se på publikum. Bruk kroppspråket til å understreke viktige poeng.

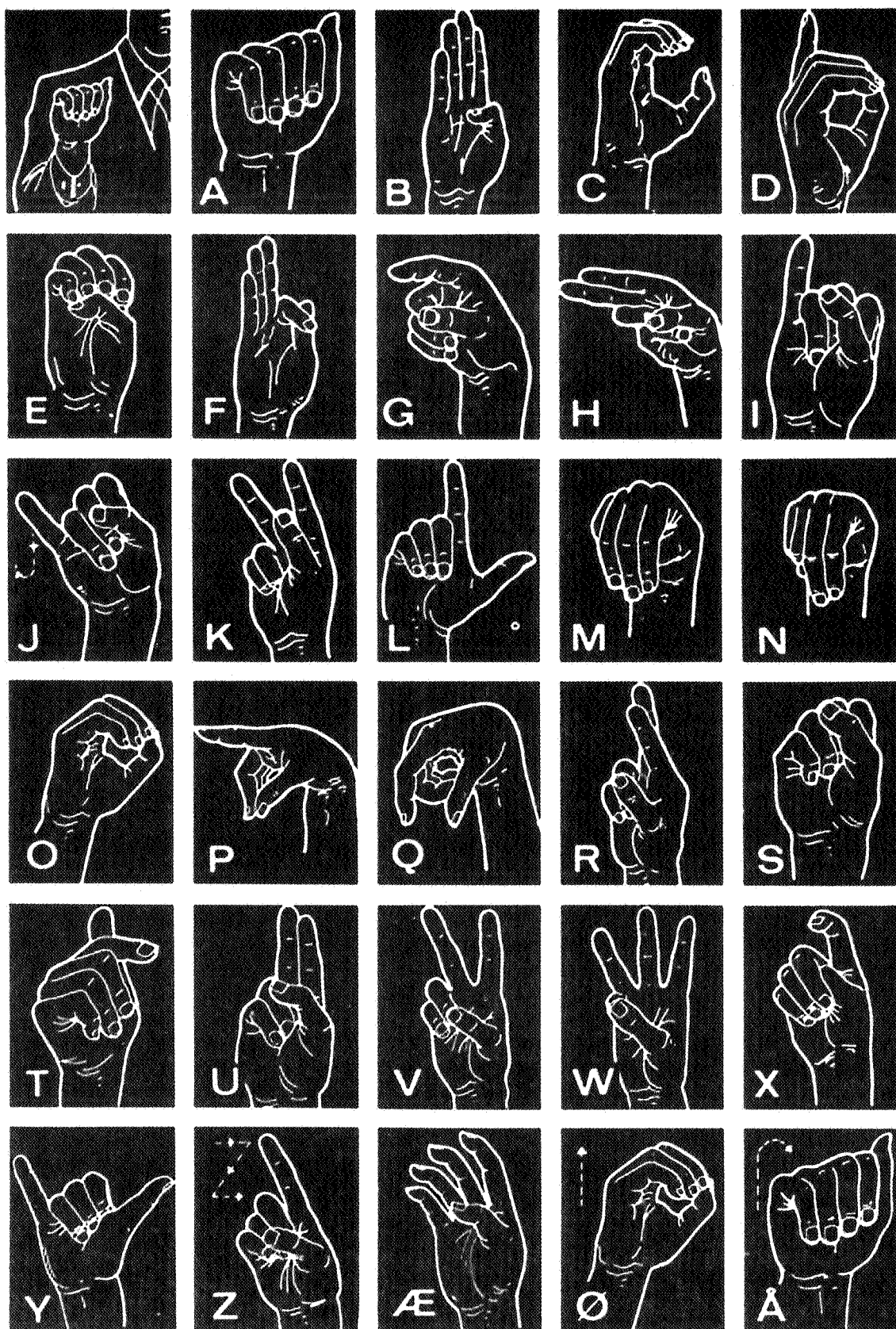
5 Tenk på det du skal si, og ikke vær så opptatt av hvordan du tar deg ut. Da blir du mindre nervøs.

6 Husk at publikum lytter med hjertet, så prøv å tal fra hjertet – da når du fram.

7 Tell sakte til tre før du går tilbake til plassen din.

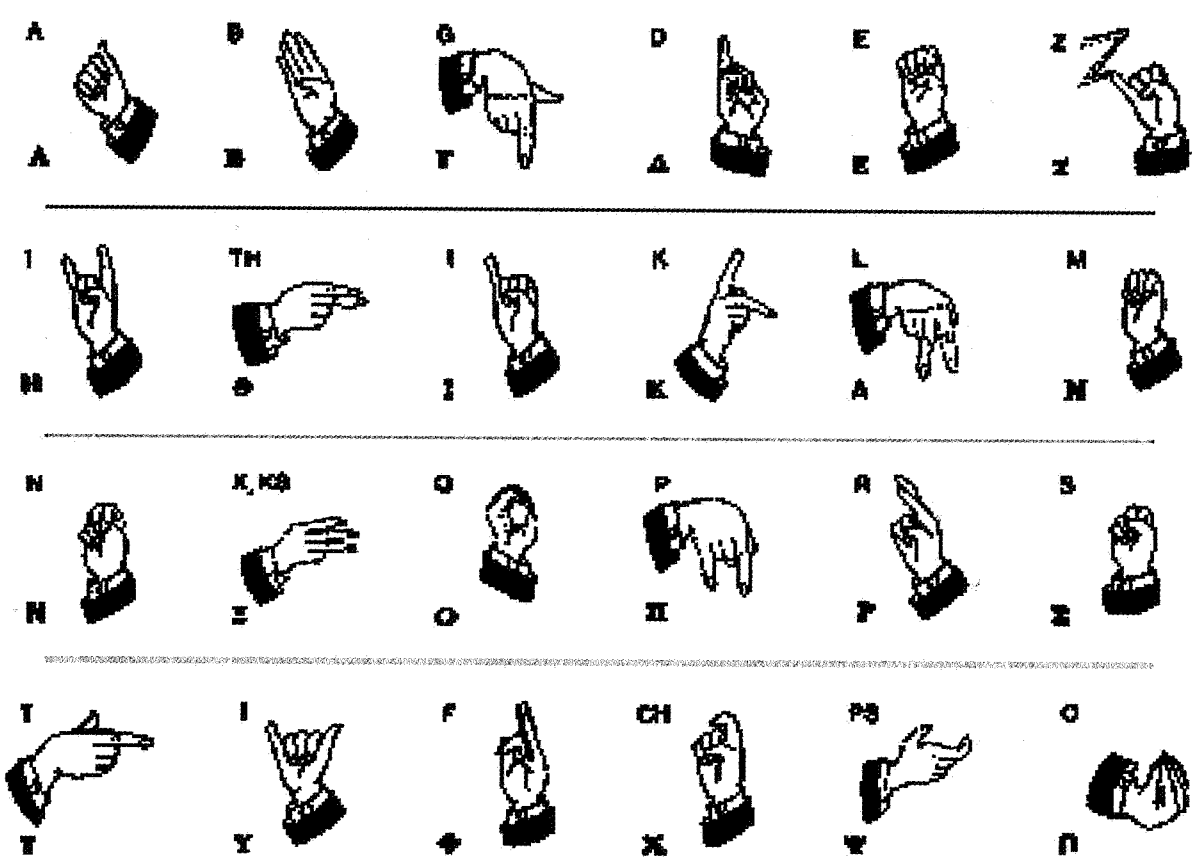
Det internasjonale håndalfabetet

HÅNDALFABETET (internasjonalt) (Gjengitt med tillatelse fra Norges Døveforbund)

Kopioriginal VIII

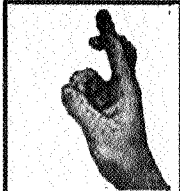
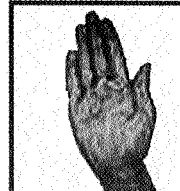
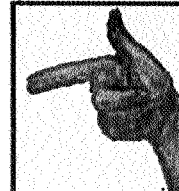
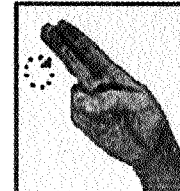
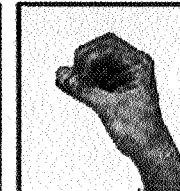
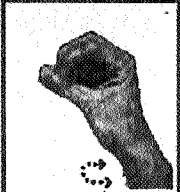

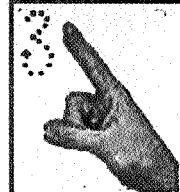

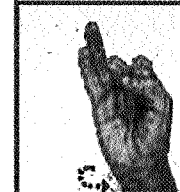
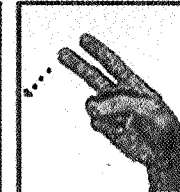

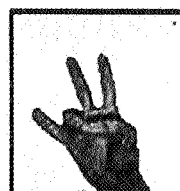
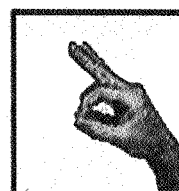
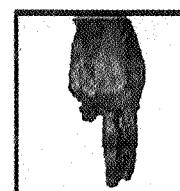
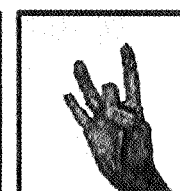
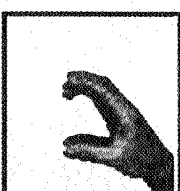
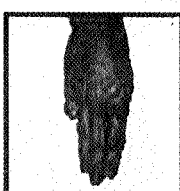
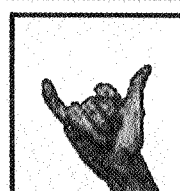
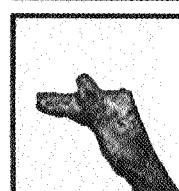
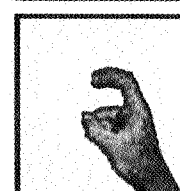
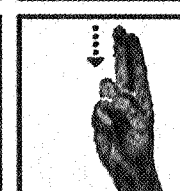

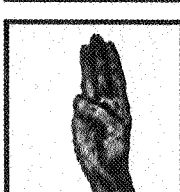
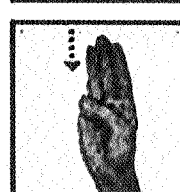
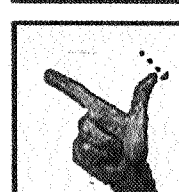
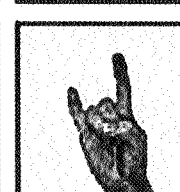
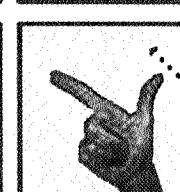

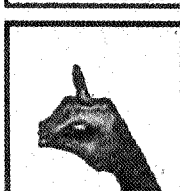
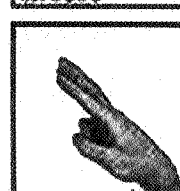
Det greske håndalfabetet

Det russiske håndalfabetet

Russian Manual Alphabet - Дактилология

Demonstrated by Oleg R. Ivanov.
Digitized and Assembled by Joseph
Kautz using an Apple QuickTake
camera and AV Mac. 1/25/96

 А а ah a in art	 Б б beh b in boat	 В в veh v in vote	 Г г geh g in goat	 Д д deh d in deer	 Е е yeh ye in yes
 Ё ё yo yo in your	 Ж ж zheh s in leisure	 З з zeh z in Zen	 И и ee ee in eel	 Й й eo kratkoe y in toy	 К к kah k in kiwi
 Л л el l in elk	 М м em m in mom	 Н н en n in no	 О о oh o in or	 П п peh p in speak	 Р р err trilled r
 С с es s in silk	 Т т teh t in star	 У у oo oo in loon	 Ф ф ef f in fox	 Х х kha ch in Bach	 Ц ц tseh te in bats
 Ч ч cheh ch in china	 Ш ш shah sh in shaft	 Щ щ shcha shch in fresh cheese	 Ъ ъ (vyordyj znak*) I in ill-no Eng equivalent	 Ы ы yerEE I in ill-no Eng equivalent	 Ь ь myagkij znak*
 Э э eh e in Erin	 Ю ю yoo yu in used	 Я я yah ya in yard	* Indicates softness of preceding consonant		

